BIBLIOTECA UNIVERSALĂ

VICTOR HUGO

TORQUEMADA

DRAMĂ IN 4 ACTE
IN VERSURI ROMÂNEȘTI
de
A. STEUERMAN

București
MCMXXII

ALCALAY &
CALAFATEANU

Insemnări şi lămuriri.

Cu oarecari suprimări, piesa a fost reprezentată în Februarie 1903 pe scena teatrului naţional din Iaşi.

Textul prezentat aci este mai aproape de conţinutul originalului, dar după însăşi cerinţa lui Victor Hugo s'a omis actul epizodic, lungul dialog între papa Alexandru VI şi călugăr,—acelaşi călugăr ce avea să ajungă cu vremea Torquemada. *Despre acest dialog intercalat, Victor Hugo spune în note: „Actul acesta, necesar pentru desfăşurarea ideei, trebuind probabil să fie suprimat la reprezentaţie, îl numerotez deosebit". E un act epizodic scris, desigur, mai târziu decât celelalte acte, ale piesei propriu zise.*

Dăm tot aici fragmentul unei „Prefeţe începute". E numai o formă de a spune totul într'o aparentă prefaţă fragmentară.

Traducem:

„Când un om, care şi-a întipărit urmele în aşezăminte, a rămas pentru istorie în starea unei enigme şi a dispărut fără a-şi dezvălui taina conştiinţei — acea taină,

filosoful, poetul, sunt ei oare în drept s'o scruteze? Au ei dreptul s'o tâlmăcească?

Autorul a crezut că are acel drept.

De aici «Torquemada».

Părerile istoricilor sunt împărţite asupra lui Torquemada. Pentru unii, e un sanguinar, calău prin fire; pentru alţii, — e un calău prin milă.

Intre aceste două date, autorul a ales pe acea care i s'a părut, din punctul de vedere omenesc, cea mai dramatică. Torquemada din drama de faţă, vizionarul în calău, n'are de altfel, nimic protivnic realităţii posibile."

. . . .

Ca o întregire a celor de mai sus poate servi textul unei alte note a lui Victor Hugo.

Torquemada se sprijinea, zice-se, pe versetul acesta din Sfântul Paul:

„...Un asemenea om să fie dat lui Satan spre nimicirea cărnei, pertru ca spiritul să fie mântuit în ziua Domnului Isus". — Epistola către Corintieni cap. V.

Oare din textul acesta enigmatic al Sfântului Paul să fi ieşit Torquemada? O întrebare."

. . . .

A. S.

TORQUEMADA

PERSOANELE:

TORQUEMADA
MARCHIZUL DE FUENTEL
DON SANCHO DE SALINAS
DONNA ROZA d'ORTHEZ
FERDINAND, regele Spaniei
ISABELA, regina
GUCHO, bufon
STAREȚUL
MOISE BEN HABIB, mare rabin
EPISCOPUL DE URGEL
DUCELE DE ALAVA
CALUGARI, SOLDAȚI, CAPELANUL REGELUI,
PAJI, EVREI, PENITENȚI ALBI și NEGRI.

Reprezentată la tea ul național din Iași.

ACTUL I.

(In Catalonia — Munţii frontierei — Mânăstirea Laterran — ordinul Augustinilor.

Vechiul cimitir al mânăstirii: înfăţişare de grădină sălbatecă. Luna April — ca la Sud: flori şi soare. Cruci şi morminte în verdeaţă şi subt arbori; solul întretăiat de şanţuri. In fund, un zid care încunjură mânăstirea, foarte înalt, dar dărăpănat; o mare spărtură îl despică în două până la pământ, lăsând să se întrevadă câmpia. Aproape de zid — o cruce de fier stă pe un mormânt; altă cruce, foarte naltă, cu triunghiul mistic aurit, se află în vârful unei movile pietroase şi domină cimitirul. Pe planul dinainte, la nivelul solului, o deschizătură pătrată, încadrată cu pietre plate, la nivelul ierbei. In apropiere, o lespede lungă, menită a astupa deschizătura. Intr'aceasta se disting primele trepte ale unei scări strâmte de piatră ce scoboară şi se 'nfundă într'un cavou: e un mormânt întredeschis, căruia i se vede interiorul. Lespedea cea mare din apropiere este acoperişul dat înlături. La ridicarea cortinei stareţul, în haină de augustin, e în scenă. In fund trece, tăcut, un călugăr, bătrân, in haină de dominican. Păşeşte încet, salută toate crucile îndoind genunchii — şi dispare. Stareţul rămâne singur).

SCENA I.

Stareţul mânăstirei, apoi Un om.

(Stareţul, pleş, cu un smoc de păr cărunt, barbă albă, haină de abă. Examinează zidul din jurul mânăstirei şi gânditor dă târcoale mormintelor).

Stareţul

Stau paznici mânăstirei doar scaiul și urzica;
O, tu, păgână vreme, nu vrei să cruți nimica!

(Privind crăpătura zidului)

In zid — o crăpătură: ne pot fugi novicii —
Iar zidu 'ntreg îmi pare că s'ar lăsă... Aici-i

Pustiu și trist, iar toate sunt de asămuit
Cu drepturile noastre: și ele, am simțit,
Sunt șubrede de o vreme încoace, sunt pe ducă;
Divinul ram se frânge de vânturi, se usucă;
Au obosit și Papii de-atâta timp luptând.
In frunte—avem principi, nu niște popi de rând;
Ei trec, ca vulturi negri, umbrindu-ne de sus,
Habar n'au de scriptură, de vorba lui Isus...
De teama loviturii, mai jos și tot mai jos
Se pleacă trupul nostru; in loc de rugi — au scos
Intrigi de ale Curții, mici crime, — prințișori
Crescuți în mânăstire — mai știi, copii din flori,
Amestec la o laltă, și fete și băieți.
Primim de sus poruncă și ne supunem, bieți!

(se oprește la gura cavoului)

Și când pe-aici vreunul e osândit, se știe
Că-i unul din ai noștri...

(privește zidul)

Zidire tu, pustie,
Te pleci cu noi odată. Christ sângeră, iar noi
Pierim târâți la vale de-al vremilor șuvoiu.

(Prin crăpătura de zid intră **un om** înfășurat într'o manta, cu pălăria trasă pe ochi. Se oprește pe ruinele spărturei. Starețul îl zărește.)

Starețul

Fugi, omule de acolo

Omul (dă din cap: nu.)

Starețul

E-un țintirim iți zic
Și-o mânăstire veche

Omul

Nu-mi pasă de nimic.

Starețul

Afară de călugări nu vine, ziua, nime —
Doar noaptea, umbre moarte. Sunt urmăriți cu-asprime
Acei ce nu respectă biserica, măreața.
Nu înțelegi odată? Ți s'a urât cu viața?
Plătești cu capul, dacă nu fugi: să bagi de seamă!

(râzând, luându-l de sus)

Socot că nu-i fi rege, ca să nu-ți fie teamă.

Omul

Ba, regele!

Starețul

Se poate?

Regele

Sunt regele, atât.

Starețul

Cum dovedești?

Omul

Indată!

(Face un semn; o trupă înarmată apare în deschizătura de zid. Regele arată soldaților pe stareț.)

Să-i puneți ștreangu 'n gât!

(Soldații pătrund prin spărtură și înconjură pe stareț. Intră cu dânșii odată, marchizul de Fuentel și Gucho. Marchizul de Fuentel, cu barbă sură, costum bogat de Alcantara. Gucho, pitic, în costum negru, purtând pălărie cu zurgălăi. In mâni ține două păpuși, una de aur, cu figură bărbătească, alta, de bronz, cu figură de femee).

SCENA II.

Stareţul, Regele, Marchizul, Gucho, Escortă regală.

Stareţul (îngenuchind)

Iţi cer ertare, Sire!

Regele

Atunci te ert. Dar stai:
Ce slujbă ai aice?

Stareţul

Sunt stareţ

Regele

Vreau să-mi dai
Asupra mânăstirei ştiri limpezi. Vezi, aştept;
Dacă-i minţi, te spânzur; te iert, dacă-mi spui drept.

(Se apropie de marchiz: în planul din faţă al scenei)

Şi mai întâiu, marchize, să ne rugăm puţin

(Işi aruncă mantaua în mâinile unui valet şi apare în mica ţinufă de Alcantara, având la cingătoare o carte groasă de rugăciuni; mormăie încet, câteva momente, apoi se'ntoarce spre marchiz).

Regina e departe, sunt singur, însă ţin
Mai mult la văduvie. Glumesc... Eu am cuvinte
Să urmăresc deaproape aceste locuri sfinte

(Il cheamă cu un semn, să-l urmeze mai la o parte)

Ţi-oiu spune totul, vino.

Marchizul

La ordin sunt, ascult.

Gucho (aparte)

S'ascult şoptind zefirul îmi place mult mai mult.

Regele (marchizului)

Părerea-ţi cer în nişte secrete mari de stat

Gucho (aparte)

Beau, dorm, mănânc, cu atâta sunt prea îndestulat

Marchizul (Regelui)

Cu Gucho ce ne facem?

Regele

Ce ştie un dobitoc?
(Lui Gucho) Tu dormi colea!

(Gucho se strânge cât poate, în umbră, îndărătul Regelui. Regele se apropie de marchiz)

Marchize, ştii bine că-mi plac foc
Femeile frumoase; le ador la nebunie.
Trecutul tău îmi pare plin de ticăloşie.
O, ştiu! La bătrâneţe ai devenit un sfânt.
Imi place şi aceasta, căci, omul, pe pământ,
Răscumpără păcatul prin rugi şi pocăire

(face semnul crucei)

Marchizul

Doi şefi, se zice, are această mânăstire,
La Cahor este unul, al doilea, la Gand.

Regele

Ai fost cândva, se pare, un iscusit brigand —
Cum eşti şi-acum; dar lucru mai caraghios,
frumoase
Femei făceau cu tine capricii amoroase.
Că ai fost slugă, însă băiat încântător
E greu să cred — la urmă se poate prea uşor

O dimineață mândră cu-o slută dup'amiază.
E încă o poveste, — cine-o vroi s'o crează:
Ai fost valet de Curte cu numele schimbat, —
Tu te chemai Gorvona?

Marchizul

De ce m'ar fi chemat?

Regele

Ca să te-ascunzi de lume... pentru șiretenie...
Avut-ai și-o princesă ibovnică 'ntr'o mie?

Marchizul

Eu? niciodată!

Regele

Totuși povestea mi s'a spus —
Despre-un tâmpit de rege, cărui, ca bun supus,
I-ai necinstit și patul. E drept, ori e poveste?

Marchizul

Numai invidioșii le-au născocit aceste,
De când sunt conte, Sire.

Regele

Și de-ar fi drept, nu mi pasă.
Mă simt ca lumea voastră mai sus și deci mă lasă
Prea rece ce se spune pe seama orișicui.
Sunt Rege! Mi e tot una de-o fi așa cum spui
Ori de ți-au fost părinții bufoni, de-au fost lachei
Te poți făli cu dânșii, ori lepădă de ei,
Căci nimeni, tu ori alții, nu poate spune anume
De i-a fost tată cine îi seamănă pe nume.

Azi ești marchiz; ai titluri; ți-am dat putere, rang,
Deși, cel mult, ești vrednic de ocnă, ori de ștreang.
In rău și'n îndrăzneală întreci pe toți ceilalți,
Făcut ca să te târâi, putut-ai să te'nnalți.
Ai ști să porți și-acuma, în pline bătrâneți,
Războiu cu spada 'n mână — isteț între isteți.
La rele 'ndemni pe alții; tu — nu le săvârșești;
Nu ești nici om de treabă — netrebnic iar nu ești.
Astfel iți este firea; te-ași crede 'n stare chiar
Să simți — așa, o clipă. Ai devenit tâlhar
Din slugă și pe urmă tâlharul — curtezan.
Isprăvile aceste, marchize bădăran,
Imi plac și mă încântă ea pe-un observator.
Nu este micul vierme și el viețuitor?
Știu planurile tale; știu cum le uneltești
In taină, fără zgomot, cu șoapte îngerești.
Știu tot ce-alcătuește puterea ta, tot glodul
De unde sorbi talentul de-a amăgi norodul.
Paingăn, care meșter ca tine-și toarce firul?

Marchizul

O, Rege prea puternic! Posezi Guadalquivirul
Și Tagele și Ebrul; Castilia e aproape
De Neapole, iar Franța, la urmă, n'o să-ți scape
In Africa cea caldă, ca umbra ești dorit,
De când a ta oștire din Alger s'a zărit;
La Sos copilărit-ai, alături de Navara,
Asupra ei ai drepturi și te dorește țara
De când, în leagăn încă, ai supt din pieptul ei.
Credință ca să-ți jure e gata oricând vrei.
Ce umilit e Papa, când Regele-i temut,
Când sunetul de clopot de-al spadei e 'ntrecut!
Azi, între munții Etnei și India, departe,
A-tot-puternicia nimic nu ți-o împarte.
Cum să se 'ncumeteze a-ți sta în cale vrei,

Când dușmanii îi birui, numai privind la ei,
Iar când trimiți un preot să moară pe galere,
Innăbușește Roma un gemăt de durere.
O 'nvingător! O Rege! Simțesc în fața ta
Cuvintele pierindu-mi: dece le-aș cuvântă?
Eu — un nimic, un vierme — tu, ùnica mărire.
Atâta-ți jur: credință.

Regele

Iar o minciună.

Marchizul

Sire!

Regele

Mă plictisești la urmă cu lauda umflată.
Sunt umbră pentru tine, tu, pentru mine-o pată.
Eu fac pe bunul rege, tu joci pe credinciosul
Dar ne urâm de moarte și nu 'nțeleg folosul
Minciunilor; valetul ar omori pe rege
Și mie-mi este scârbă de el — dar, se 'nțelege
Până' nu-l trimit în ocnă, ori la spânzurătoare,
Suntem doi buni prieteni.

(Marchizul încearcă să răspundă; regele îl oprește)

Mă miră: de ce oare
M'ai linguși cu vorbe de dragoste în gură,
Când unul pentru altul suntem pătrunși de ură?
Avem ca o fereastră în suflet fiecare,
Prin ea străvede ochiul gândirea înșelătoare.

(Alt gest al marchizului, oprit de Regele care urmează)

Iubirea ta, credința, bătrânule viclean,
Eu râd de ele strașnic. Mereu același plan
Te 'ndeamnă: câtă vreme poți aurul să-mi storci,

Mă lingușești; pe urmă venin o să-mi întorci.
Pricep; cu toate aceste ascult de sfatul tău, —
Cu atât mai mult iau seama, cu cât te știu mai rău.
Jos masca! Nu e oare mai bine, mai deștept,
Să spui în orice clipă, oricui, ce crezi că-i drept?
Așa fac: dau pe față tot gândul, cât de crud.
Măcar să-l spun altora, de nu pot să-l aud.
Și vei afla deacuma din vorba mea, că eu
Sunt cel mai sincer rege, — tu, un mișel, lacheu!
Acult.

Marchizul

O, Rege!

Regele

Rege... Ce grea încătușare!
Să fii în toată firea; om sănătos, om tare,
Plin de dorinți, de zgomot, — voios, cutezător —
Ca trăsnetul de iute și de scânteietor;
Să simți că-ți curg în vine și sânge cald și foc,
Și toane, neastâmpăr, pornire, patimi, joc;
Să vrei să 'ncerci de toate, de toate să dorești —
Să mori pentru-o femeie frumoasă, de-o găsești;
In fiece fecioară să-ți râdă o plăcere,
Un suflet care poate să-ți dee mângâiere;
Să fii un om cu carne, cu sânge, cu ciolane
Și totuși glasul rece al formelor tirane
Mereu să-ți spună 'n șoapte: „fantomă, te-ai legat!"
Să nu fii măcar Rege — ci numai un regat;
Să simți că un amestec de state 'nlocuește
Voința ta, instinctul și dorul de a crește —
Iar un morman de ziduri, provincii și cetăți
S'alcătuiască, ele, din trupul tău bucăți.
Uitându-te pe hartă să zici: acesta sunt!
Drept cap și gleznă câte vr'un petec de pământ!

Să-ți crească zilnic pofta, în chip de 'mpărăție,
Sub pielea ta să curgă mari fluvii și să-ți fie
Ființa ta stingheră, de lume despărțită
Prin marea 'ntunecoasă, pustie, nesfârșită;
Să-ți piară stinsă vlaga, ca flacăra sub apă,
A ta să fie lumea, dar fără să te 'ncapă!
...Și ea, regina — monștrii ieau chipuri de femei —
Mă 'mrejue în lațul nesațurilor ei!
Lumini întunecate de umbra noastră — noi
Suntem atotputernici, dar schivnici amândoi;
Ni-s brațele atâta de leneșe și reci,
Că de ne-am strânge 'n brațe, am îngheța de veci
Răutăcios, destinul e plin de toane crunte:
Pe Aragon, de pildă, pe Jaën, ori Algarve,
Burgòs, Castilii, Leon, așază două larve,
Sau două măști, — neanturi grozave, infinite:
Monarcul și Regina — ființi nepotrivite.
Ea-i spaimea mea; la râudu-mi sunt groaza ei —
mai știi!
Tiranul geme 'n groapa urâtei tiranii.
Nu râdem, nici nu plângem, morminte de tăceri,
Cunoaștem ce-o fi mâine, știind ce-a fost azi, eri.
Urraca 'n ea trăește, — în mine zace Alonz:
Un om de marmor lângă o namilă de bronz.
Popoare ni se 'nchină și ne slăvesc de jos —
Tămâie, urci zadarnic spre tron, a-tot-înaltul —
Căci eu ador un idol, iar Isabela — altul
A noastre două sceptre pot dragoste să-și jure,
Noi însă fericirea ne-o căutăm aiure.
Când ne vorbim, mormântul sub noi simțim deschis;
Mă 'ntreb: regina-i vie, ori trupul ei, ucis,
Stă undeva momâie... Despotica-i ființă
A dus aiurea, poate, dureri și suferință —
Și eu trăesc. Fantomă, te-asameni tu cu mine?
O nu! Sunt altul, altul... Adeseori îmi vine
Să fug de aceste sterpe măriri ce mă doboară,

De purpura deșartă, de-a sceptrului povară,
Să am, ca și dragonul înflăcărat de soare,
Trezirea voluptoasă la viață și ardoare.
Nebun ca uraganul, iuțit ca și ciclonul,
Alerg, când pot o clipă să dau uitării tronul;
Innec gândirea ca'dă într'al uitării val
Și caut fericirea în traiu de animal.
Călcând peste coroană, cu setea 'n suflet sorb
Din vițiu, din orgie, din întuneric orb
Și simt, gândind la soarta martirului regesc,
Cum poftele-mi învie și unghiile-mi cresc.
Femeea cuvioasă și cârja preoțească
Mă plictisesc, — sunt dornic de-o viață mai firească:
Un om trăește 'n mine și geme 'ncătușat, —
Acuma izbucnește, sălbatec, ne'nfrânat

(pe gânduri)

Și mâni mă schimbă iarăși în umbră și fantom

(către marchiz)

Dar tu nu poți pricepe colosul, tu, atom!
Tu nu poți înțelege de ce m'arăt așa
Cu oamenii ca dânșii,—vorbăreț, farfară;
Cu cât m'arăt la vorbă mai cinic către ei—
Ei tremură mai tare, mai blânzi, mai mielușei—
Și-mi place 'n rând cu toții să râd și să petrec,
Eu îi prostesc pe dânși, când ei mă cred zevzec
Distrug respect și frică și ordine și lege,
Răsuflu-atunci, om liber, nu un bicisnic rege.
Ce stai, prostit? Ți-e teamă mai mult ca ori și când,
Așa te vreau, iar mâne, dac'o să-mi vezi arzând
Privirea, o să tremuri,—nu-i crede c'ai trăit
O clipă de beție, când eu m'am spovedit
Intreg și gol,—de par'că într'un cazan am fiert
Trecutul, tronul, sceptrul, luîndu-le în deșert...

(Își relă cartea de rugăciuni)

Să ne rugăm.

Gucho

(a parte)

Se roagă! Vai, ce păpuşărie!
Şi fără de credinţă şi fără omenie!
Nici crucei nu se'nchină, dar nici eretic nu'i;
Azi e protivnic papei, mâni e de partea lui.
Biserica ureşte, dar tot de ea i-e frică;
Pe popii toţi i-ar stinge, dar mâna n'o ridică.

(Face semnul crucei)

Stricat, şiret, nevolnic. fricos şi derbedeu,
E pravoslavnic, ziua, iar, seara, e ateu.

(Regele pune cartea de rugăciuni la loc în cingătoare şi face semn stareţului să s'apropie).

Regele

(către stareţ)

Şi-acum, viclene popă.

(Stareţul, cu mânile cruce pe piept cu ochii în jos, s'apropie)

vorbeşte scurt şi drept

(stareţul se închină)

(De câte-va clipe bătrânul călugăr în costum de dominican a reapărut în fundul scenei. Umblă cu capul plecat, distrat, ocupat numai să salute crucile mormintelor în dreptul cărora trece. Ingâimează rugăciuni. E observat de rege, care-l arată stareţului).

Călugărul acesta, prea prost ori prea deştept,
Ciudat la 'mbrăcăminte, ce stă necontenit
Plecat la câte-o cruce, ştii cine-i?

Stareţul

Um zmintit.

Regele

Ce galbăn e!

Stareţul

Trăeşte în rugăciuni şi'n post;
Răcneşte, face semne, vorbeşte făr' de rost;
Cu capul gol în soare, visează c'o să'ndrepte
Pe pàpa, ca să meargă pe căi mai înţelepte.
Atâta ştiu; încolo—tăcem de-l intâlnim,
Nu e cu noi de-un ordin,—noi numai îi păzim.
S'aduc adesea preoţi, spre-a fi supraveghiaţi,
Cei răzvrătiţi la minte, prea strâmţi, prea luminaţi,
Acei semeţi la cuget şi cari se'ndepărtează
De sfintele precepte, gândind în loc să crează.

Regele

Ce nebunie are?

Stareţul

Ştiu eu? Vedenii, foc,
Satan, infern, pedepse. Un straniu prooroc!

Regele

Şi-i om bătrân!

Stareţul

Imi pare că nu mai are mult.

(Călugărul trece, dispare fără să fi văzut pe nimeni)

Regele

Moralul mănăstirei, precât ştiu eu şi ascult,
S'a cam stricat...

Stareţul

Seniore!...

Regele

Vă vin călugărițe.

Starețul

Sunt ursuline-alături, nevinovate-oițe.

Regele

Berbecii stau de pază.

Starețul

Nu, Sire !

Gucho

Când trăesc
Bărbați în mănăstire, la ei se spovedesc
Măicuțele de-alături ; ertarea e deplină.
Poți săvârși păcatul cu inima senină.
Iți pierzi virtutea, maică ? Dar capeți inocența :
Minuni la spovedanii mai face Providența !

Starețul

Sunt fii din neamul Lèvi și fiice din Sion.

Regele

Și toți duc casă bună. O, despre aceasta, zvon
Ajuns-a pân' la Roma.

Starețul (închinându-se)

Stăpâne !

Gucho (aparte)

Ce păcat !
Din sfintele locașuri Isus e alungat ;
Un zeu păgân, Amorul, gândirea stăpânește.
Când Papa Sixt, el singur, copii din fiori își crește,
Călugării au dreptul să fie ca și el.

Regele (starețului)

De-acum în mănăstire n'oiu suferi de fel
Să râdeți de credință

Starețul (închinându-se iar)

Stăpâne !

Regele

(Se oprește la intrarea unei suterane deschise)

Dar aici ?

Starețul

O groapă care-așteaptă, deschisă.

Regele

Groapă, zici ?

Starețul

Da, groapă.

Regele

Pentru cine ?

Stareţul

Aceasta, dumnezeu
O fi ştiind, alt nimeni
(Stareţul tace, Regele stăruie)

Regele

Ba, vreau să ştiu şi eu!

Stareţul

E poate pentru mine..
(după o pauză, încet)
ori pregătită ţie...

Marchizul

(la urechea regelui

Când într'o mănăstire se 'ntâmplă —cine ştie!—
Un preot prea puternic, ori prepuelnic, el
E osândit la moarte.

Regele

E dară un măcel?

Marchizul

Bisericei i-e groază de sânge,—îl îngroapă
De viu...

Regele

Pricep

Marchizul

Zădarnic s'ar văità: nu scapă.

In liniştea de moarte străinii nu pătrund
(arătând gaura unde se vede o scară; apoi lespedea de alături)
O scară după scară, scoboară până 'n fund
Pe urmă, de asupra-i mormântul se închide
Cu lespedea cea mare; tăcerea îl ucide,
Iar lumea: codrul, apa, văzduhul, vântul, rodul,
Rămân în urma-i martori, îngăimând prohodul.

Regele

E mort!

Marchizul

Dacă vroeşte... Biserica e sfântă,
Nu varsă strop de sânge
(Regele face semn c'a înţeles)

Regele
(privind în sus, către grădina mănăstirei)

Degeaba îmi tot cântă
Că nu-s femei

Stareţul

Nici una!

Regele

Ba minţi! O văd de-aici
Alăturea de-un tânăr frumos şi 'nalt. Ce zici?
(Priveşte, pe când spune, mereu în fundul grădinei)

Stareţul

Nu, Rege, e-o prinţesă.

Regele

Și el ?

Starețul

Un prinț

Regele

Nu știi
De când trăiesc aice ?

Starețul

Ba știu : de mici copii

Regele (către Marchiz)

Crescuți în mânăstire ?

(către Stareț) Și cum îi cheamă ?

Starețul

Ea
Roza d'Orthez, Infantă ! el, Sancho Salinà.

(Marchizul tresare ; privește cu vie curiozitate către punctul unde Regele a zărit pe Infanți)

Regele (din ce în ce mai intrigat)

Și au drept moștenire—Orthezul și Burgos.

Starețul (cu semn de afirmare)

Puterea lui se'ntinde până la Tajo 'n jos.

Marchizul (a parte)

Don Sancho—el ? Burgosul !.. Să fie cu putință ?

Regele

Mai spune-mi. Despre aceste eu nu aveam știință.
Mi-e văr acest Don Sancho ; credeam că a murit
Tot neamul lor.

Starețul

Don Sancho, îmi pare-i logodit
Cu Roza și au fost ambii crescuți în mânăstire

Marchizul (a parte)

Credeam că-s morți cu toții... O, ce descoperire !
Copilu ascuns... Desigur, cu regele e văr
Don Sancho

Regele (către Marchiz)

Locu i bine ales în adevăr

Starețul

Infantul și Infanta, logodnici, vor fi soți
In foarte scurtă vreme. De altfel, strănepoți
Ai unui și același străbun, un sfânt la care
Noi ne'nchinăm aice și al cărui fiu mai mare,
Când-va fusese duce 'n Gasconia

Regele

Scurtează !

Starețul

Viconte-Cardinalul, chiar el, supraveghează
Șederea lor aice. Nu sunt văzuți de fel.

Marchizul (aparte)

O, Sancho !

Regele

(arătând Marchizului pe tânărul pe care l'a zărit, dar care încă nu se vede)

Ia privește, ce tânăr frumușel!

(Marchizul privește, extaziat încotro-i arată regele)

Starețul (privind tot într'acolo)

O suită de nobili el are drept să poarte
In urma sa; aice de dânsa n'are parte.
Pennacerada-i este a țării capitală,
Dar par'că-l ține 'n umbră o zodie fatală
Și singur eu, umilul, de-aceste-s știutor
Că este, prin născare, infant-moștenitor.
El n'are bănuială,—iar dânsa, nici atât,
Nu știe că-i princesă. Ce-o fi nu știu, decât
Că poate le e teamă.

Regele

Da cred și eu! Li e teamă
C'ar trebui de-aceste să-mi dea și mie seamă.

(către stareț—mereu cu ochiul într'acolo)

Dar hainele și traiul le au la fel cu voi?

Starețul

Nu pot, fără de-aceasta, să stee printre noi.

Regele

Călugăr, maică, însă așa, pe jumătate,

Starețul

Spre osebire, voia de a se'nsura

Regele

Se poate.

(către Marchiz)

De n'o să-mi vină pofta să stric ce s'a urzit.

(gânditor, aparte)

De mine, cardinale d'Orthes, te ai îngrijit,
Crescându-i la olaltă pe cei doi îngerași.
Iubiți-vă în pace și creșteți, drăgălași!
Complotul 'n potriva'mi e în folosul meu.
Pe Sancho îl iea Roza. Ei bine, nu e greu
Să știm ce-o să se'ntâmple și nu uită că doară
Nepoată-ta, viconte, cu vărul meu se'nsoară.
Prin ea—mă ții pe mine; te stăpânesc prin el;
Avem aceleași gânduri, pândim acelaș țel:
Unire azi și mâine—atacul.

(privind afară)

Ce frumoasă
E tânăra infantă! (gânditor) Domnie sănătoasă
Insamnă să te bucuri de tot ce ți-e 'ndămână.
O cursă ți se'ntinde; tu cată pe sub mână
S'o știi întoarce astfel, ca să te folosești.
Destulă dibăcie când ai, ca să-l lovești
La timp,—atunci dușmanul îți e plecată slugă

(întorcându-se în afară)

Tăcere-acum! Mai bine s'ascult ce mai îndrugă.

(pleacă spre fundul scenei și se pierde printre copaci)

Gucho

(privind pe rege cum pleacă și s'ascunde)

Spion!

(Cum a ieșit regele, marchizul face starețului un semn poruncitor cu mâna, ca să se apropie).

SCENA III

Aceiaşi—afară de Rege—**Marchizul, Stareţul.** Aceştia doi vin în faţa scenei.

Marchizul

Ascultă !

Stareţul (cu supunere)

Sluga... (profundă reverenţă)

Marchizul

N'ai spus tot ce-ai de spus.

Stareţul

Stăpân pe gândul nostru e numai Cel-de-sus
Şi numai Lui îi spunem ce aflăm la spovedire.

Marchizul

Ceva de-mi vei ascunde, ţi-atragi nenorocire.
Eu sunt sfătuitorul Monarcu ui—şi sânt
Mai tare decât dânsul.

Stareţul

Fă-mi dară jurământ
Că n'o să afle nimeni ce-ţi spun

Marchizul

Iţi jur, ba fac
Mai mult: iţi dau dau avere. Ştiu cât eşti de sărac.

Stareţul

Spun totul

(mai încet)

Donna Sancha de Portugal, pe când
Eram eu încă tânăr, ori poate-abia născând—
Regina pentru care postiam şi ne 'nchinam
C'un paj, numit Gorvona—făcu un prunc. Ştiam,
Noi toţi, popor şi Rege, că-i prinţ adevărat,
Cu drepturi princiare. In urmă s'a 'nsurat
Bastardul; după dânsul rămase-un fiu de care
Spuneau cum că pierise de mic copil; dar pare
Că-l ascunse numai, vroind să-l creasc' apoi
Viconte-cardinalul. Don Sancho e la noi.

Marchizul (a parte)

Ghicisem !

(privind afară, pe când stareţul rosteşte rugăciuni)

E chiar dânsul, copilul meu, căci sânge
De-al meu îi curge'n vine. Trecutu'n mine plânge
Şi simt ceva cu totul necunoscut: iubirea !
Eu, duhul rău al urei, mi-am înnoit simţirea;
De eri pe azi sunt altul, iar sufletu-mi îmbată
Zefirul re'nvierei,—plăcerea de-a fi tată.
Trăit-am numa'n rele; trăi-voiu pentru bine;
In viaţa de 'ntuneric acum străbat lumine;
Lipsit deavânt, de doruri, lipsit de ţel şi nume,
Duceam un trai de fiară, înstrăinat de lume;
Mă regăsesc, sunt altul; sunt tată, sunt bunic.
Am cui zâmbi cu lacrimi duioase,—cui să zic
„Copilul meu !"

Ce mândru admir, slăvesc seninul !
Născut din mine, glodul, ce fa nic creşte crinul !
Simţesc: copilul ăsta e-o rază ce străbate,
In bruma vieţei mele pustii, destrăbălate;
Ea îmi încântă gândul şi inima-mi învie,—
Nelegiuirea schimbă în nevinovăţie
Om nou, mă bucur astăzi că mai iubesc şi-ador:

Se 'naltă aurora pe culmea unui nor,
Unealta unui rege ce ca'că în picioare
Virtutea,—eu, calăul obișnuit s'omoare,
Cânt viața și mă bucur că am acum la cine
Privi cu 'nduioșare și dragoste de bine.

Starețul (încet)

Să nu fiu, Monseniore, trădat pentru serviciu

Marchizul

Cât trebuie Don Sancho să mai rămâie-aici?

Starețul

Abatele viconte îl ține până când
O să-l proclame conte—și rege în curând.
Intâiu o să-l însoare cu tânăra nepoată
(aruncă o ochire îndărăt; regele reapare)
E Regele!

Marchizul (vorbind sie însuși)

Marchize, tăcere! Să nu poată
Ghici re'nsuflețirea ce s'a'ntâmplat în tine.
Fii comedian, marchize, din nou, făr' de rușine,
Obrazul să nu simtă înjurii și ocară.

Starețul

Sunt sigur de tăcere, Seniore?

Marchizul

Fără doară!

SCENA IV

Aceiași, Regele.

Regele (privind partea pe unde a intrat)
Mă bucură perechea cu șoapta dulce-a lor

Marchizul

Ce-ai hotărât cu dânșii, Stăpâne?

Regele

Să-i însor.

Marchizul

Politică 'nțeleaptă.

Regele

Din zi în zi rămâne
Mai sărăcită țara—și Spania de mâne
Mă îngrijește astăzi. Căsătorindu-i, am
Pe trunchiul vechiu al țării, un nou și verde ram.

Marchizul (aparte)

O, inimă bătrână, tresar, înfiripată!
Copilu-mi va fi rege...

(La un semn al Regelui, escorta și toată suita regală ies prin spărtura de zid. Starețul s'apropie și salută pe rege cu brațele încrucișate pe piept).

Regele (către stareț)

Eu n'am fost nici odată
Pe aice...

Stareţul

Se 'nţelege

Regele

Nu m'ai văzut de foc

Stareţul

Eu sunt un biet călugăr

Regele

Păzesc cu ochi de foc
Această mânăstire.

Stareţul

In ea veţi fi slăvit!
(aparte)
Cum te urăsc de moarte, monarc nelegiuit!

Regele

Stăpânul tău e 'n Franţa. E-aci în schimb—ce fel,
Vrei să-mi ascunzi?...

Stareţul

Preasfântul Episcop de Urgel
E-aci în mânăstire. O mare cinste avem.

Regele

Nu-i spui nimic!
(Don Sancho şi Donna Roza s'arată în fundul scenei. Ei nu văd nimic din ce se petrece. Regele arată marchizului şi se'ndreaptă spre deschiderea de zid).

Marchize, ci vino, când te chem!

(către stareţ)
Dacă ţi-e viaţa dragă, tăcerea s'o păzeşti.
(Regele iese, Gucho îl urmează)

Marchizul (privind pe don Sancho)

O fiul meu, Don Sancho, frumos ca din poveşti!

SCENA V

Don Sancho, Donna Roza

(Don Sancho şi Donna Roza, ambii în haine de novici — el în comănac alb, ea cu vălul alb, aleargă şi se joacă printre copaci. Ea, de 16 ani, el de 17 ani; se fugăresc, se ocolesc, se caută. Râset şi voioşie. Roza vrea să prindă fluturi, Sancho culege flori şi face un buchet).

Donna Roza

Pe aice vino. Fluturi găseşti, să vrei, o mie!

Don Sancho

Ba, mie trandafirii îmi plac la nebunie.
(culege trandafiri sălbatici, i-adaugă la buchet, priveşte împrejur)

Donna Roza (admirând un fluture)

Am unul plin de raze şi de culori, — un nimb!

Don Sancho

Ce viaţă parfumată!

Donna Roza

Nu vrei să facem schimb?
Iţi dau un pumn de fluturi şi tu-mi dai floricele.

Don Sancho (cu ochii la cer)

Simţi câtă gingăşie de jos până la stele!
(culege mereu flori pentru buchet; donna Roza aleargă după fluturi)
O Roza!

Donna Roza
(se 'ntoarce, vede florile în mâna lui)

Al cui este buchetul ista?

Don Sancho

Ghici?

Donna Roza

Al meu! (se reîntoarce la fluturi. Vrea să-i prindă; îi scapă, iar îi prinde. Le vorbeşte lor)
Şăgalnici fluturi, nu vă e bine aici
In mâna mea?

Don Sancho

Nu-i strânge! Vor pierde din culori
visător, privind zborul fluturilor
Sunt sărutări şi cată aprinse guri

Donna Roza

N'au flori
Destule să sărute?

Don Sancho

Iar tu eşti floarea mea!)
o prinde in braţe; ea se zbate; el o strânge

Donna Roza

O, micul meu, nu-i voie

Don Sancho

Doar soţi nu ne-om lua?

Donna Roza
urmăreşte cu ochii un fluture care se aşează pe o floare
Mai iată unul!
se pleacă încetişor spre Sancho
Prinde-l!
Don Sancho s'apropie — gura lui întâlneşte pe-a Rozei; fluturele zboară

Donna Roza

Prostuţ, cum n'ai ştiut
Să prinzi un flutur?

Don Sancho

Prins-am pe buze un sărut.

Donna Roza priveşte fluturele zburând

Dece aşa departe îi duce zborul lor?
Don Sancho o prinde pela spate şi o sărută. Ea îl respinge
Să mă săruţi 'nainte de nuntă ţi-e uşor,
Dar eu nu vreau.

Don Sancho

Sărutul ţi-l pot primi 'napoi.

Donna Roza zâmbind

Nu vreau!

Don Sancho

Ba dă-mi..

Donna Roza

Iubirea ne leagă pe amândoi.

(Se îmbrăţişează, şezînd pe un mormânt. Ea-i pune capul pe umăr. Amîndoi, ca'n extaz, urmăresc zborul fluturilor).

Don Sancho

Ce bună-i firea! Iarna, s'ascund luceferi, lună,
Şi soare sub linţoliul de nouri ce s'adună.
Aprile îi topeşte şi florile re'nvie,
Răsună lumea 'ntreagă de o dulce armonie;
In loc de fulgi, ce, iarna, cădeau din cerul sur,
Albi fluturaşi se'nnalţă spre limpede azur.
Tristeţea grea de iarnă se schimbă'n serbătoare
Se umple tot văzduhul de cântec şi de soare

Donna Roza

Şi tu-mi eşti drag!

Don Sancho (extaz)

O, Roza! O strânge în braţe. Se iveşte un fluture. Roza se smulge din braţele lui Sancho şi aleargă după fluture)

Donna Roza

Ce fluturaş frumos!
Să-l prindem; vino, vino!

Don Sancho

Iubito, ţi l'a scos
In faţă cerul singur — privirea de-ţi îmbată

Donna Roza
(întinzând mîinile către un trunchiu)

Tăcere! (Fluturele zboară) Iar zburat-ai, insectă blestemată!
Ba încă traudafirul m'a'mpuns fără de milă

Don Sancho

El vrea să sugă sânge de înger blând, copilă

(Călugărul în haină de dominican apare subt arbori, printre morminte. Nu-i vede. Donna Roza îl zăreşte)

Donna Roza

Iar vine 'n calea noastră hâzenia ciudată.
Călugărul acesta, de câte ori s'arată
In faţa mea, mă speriu. Să mergem...

(Ies prin desişul de arbori; călugărul înaintează încet, par'că n'ar vedea nimic. Amurg).

SCENA VI

Călugărul (singur)

Călugărul

Pe de-o parte
Pământul cu păcate, cu zgomote deşarte,
Cu prinţi plini de trufie şi'n crime înnecaţi,
Savanţi fără ştiinţă şi încăpăţinaţi;
Deşertăciunea, traiul lipsit de doruri sfinte
Sennacherib ce-omoară, Dalila care minte.
Văd triburi jidovite, păgâne, arabe, guebre
Cercetători bicisnici de cifre şi algebre;
Toţi — mari şi mici — duşmanii virtuţilor creştine,
Răstălmăcind cuvântul lui Christ făr'de ruşine;
O apă toţi: şi rege şi papă şi ministru,
De cealaltă parte un mare foc sinistru.

Ici — omul care uită, tânjește și mănâncă,
Iar colo, sapă focul prăpastie adâncă:
Infernul! Și ființa umană părăsită
In voia soartei, geme, bătută, urgisită
O clipă cine râde—pe urmă veșnic plânge!
Ce-i veșnicia? Iadul! Abisuri, leșuri, sânge;
Jăratec în adâncuri,—pe înălțimi, pucioasă,
Vulcan ce varsă flacări pe gura urâcioasă.
Vieața 'ntretăiată la jumătate cale:
Plăcere de o parte, a doua parte—jale,
Cum arde! Auzi numai: „o fiule!", „o mamă!"
Din foc duioase glasuri zadarnic plâng și cheamă
Speranța... Se sting ochii și ard obrajii 'n foc,
Ființe vii se schimbă în pulbere pe loc;
Pe cranii tari curg stropii aprinși de plumb topit,
Ce lume! Torturează și sufere cumplit
Ea însăși—sprijinită pe un mare cimitir.
Cumplită-i viziunea pe al gândurilor fir.
...E noapte: geme vântul cu jale ridicând
Un munte 'ntreg de flacări și lumea înnecând
Subt lava înroșită—o mare 'nfierbântată.
„Mereu"—infernul zice,—iar ceru: „nici-odată".
Și tot ce-aici în lume păcătuit-a, fie
In gând,—din răutate, din lene, sau prostie;
Ori-cine-și pierde vremea, ori cine a șovăit
O singură minută,—aicea-i pedepsit.
Avem în fața noastră, adânc sub noi deschis,
Misterul plin de chinuri și-al morții larg abis;
Vedem întrânsul, noaptea, cum ard grămadă, cum
Se shimbă într'o clipă toți osândiții 'n scrum.
Se zbat, vroesc să fugă, dar cad cu aripi tăiate.
Nici-o eșire nu e, ființe blestemate!
Topiți-vă în valuri de foc, voi rătăciți!
Scântei, bucăți în haos. Neantul să hrăniți.
Deasupra voastră râdă cu râs de uriaș
Satan, privind cum iadul grozav și pătimaș

Vă 'nghite, fum și nouri, frânturi de oameni rupți.
Nu scapi din foc, păgâne! și în zadar te lupți,
Când șerpii lungi de flacări ți-astupă gura mută,
Oloiul, plumbul, smoala, pe rând când te sărută
Și asupra ta se 'ntinde nepăsătoarea Vreme,
Muțenia, prin care de-abia o voace geme:
„Mereu" și „nici-odată!"
Vai! Cine se îndură
De om? Eu singur caut în el ființa pură;
Acesta-mi este visul; pulsează 'n mine, vie,
Dorința să schimb lumea, — s'o schimb din temelie
Și Dominic a vrut o, eu voiu sfârși! Dar cum
Pot dărâma cu totul ruinele de-acum?
Cum pot, pe povârnișul grozav. s'opresc în cale
O Christ, căderea unui norod ce se prăvale?
Știu.. Știu! Căci Sfântul Paul o spune deslușit
Și vulturul din zboru-i înalt m'a sfătuit
Ce trebuește pentru a se deschide cerul:
Un rug nestins; în rană să ard adânc cu fierul;
Vecia s'o învingem prin clipă, scânteerea
Durerei mari să stingă în inemi mici durerea;
Arzând pământul — piere și iadu 'ntunecos;
Făcând aici gheenă, gonesc pe aceea de jos;
Păcatul moare 'n flacări cu haina lui trupească
Și sufletul se 'nalță spre gloria cerească;
Spălăm în apă corpul, dar cugetul — în foc:
El scoate la lumină pe om din dobitoc.
Și-atunci — jertfesc mai bine un trup păcătoșit
Spre a dobândi un suflet curat și ispășit
Va șovăi vr'un tată, sau vre o mamă chiar,
Ca, între rugul sacru și un infern amar,
Pe 'ntâiul să-l menească unui copil iubit,
Făcând din el un înger sublim, neprihănit?
Aceasta se'nțelege, prin vorba „mântuim":
Din veșnică Gomorrha — etern Erusalim.
Nu va mai fi nici blestem, nici crimă; torța sfântă

Stă gata, căci prezentul urât mă înspăimântă;
Din zi în zi e lumea mai rea şi-a doua oară
Isus, bătut în cuie, e osândit să moară.
In lume înfloreşte păcatul, un copac
Pe care 'n toată clipa răsare câte un crac;
Copac vrăjit, — nu tinde spre înălţimi cereşti,
Ci Eva îl înclină spre buze omeneşti,
Precum odinioară ea întinsese mărul.
O! maicile învaţă cum să le crească părul;
Sting jidovii credinţa; călugări râd de harul
Dumnezeesc; cutare ne pângăreşte altarul
Un altul smulge o cruce; e legea copleşită
Ca floarea care moare de spini înăbuşită.
Genunchii-şi pleacă papa şi înaintea cui?
A unui om! Cezarul e-acum stăpânul lui!
Iar Roma, sfânta urbe şi luminoasă fi-va
De regi păgâni supusă şi slugă la Niniva.
Un pas — şi toată lumea i pierdută; dar sosesc
Şi reaprind în inemi luceafărul ceresc.
Mântuitoare ruguri înnalţ într'o suflare
Dau vieţei mângâiere, dau rănei alinare.
Tresară toţi în faţa minunei celei mari;
Inmoaie-se printr'însa şi inimele tari,
In strigătul Genezei de: „facă se lumină!"
Va străluci în lume jăratecul, căci plină
De ruguri va fi lumea, de focuri, de luciri;
Mai sus de orice turnuri, mai sus de orice priviri
Auto-da-fé va arde cu foc dumnezeesc.
O scumpă omenire, eu singur te iubesc!

(Ridică ochii către cer, mâinile împreunate, gura deschisă, [illegible] extaz. Indărătul lui, din stufişul de prin fundul cimitirului, [illegible] pare un călugăr cu braţele încrucişate pe piept, cu gluga lăsat[ă] peste ochi. Apoi dintr'un alt punct al stufişului—un alt căl[u]găr, apoi încă unul. Aceştia în haine simple de călugări, [illegible] aşează unul câte unul tăcuţi, nemişcaţi, în picioare, la oar[e]care distanţă, îndărătul călugărului dominican care nu-i ved[e]. Rând pe rând apar în acelaş chip alţi călugări, câte unul şi [illegible]

încet, aşezându-se alături de cel dintâiu. Toţi au braţele încrucişate şi glugile trase. Nu se vede nici un obraz. Un semicerc se formează în jurul dominicanului. Semicercul se depărtează şi se vede apărând de printre arbori—cu mantia pe umeri un episcop cu cârja'n mână şi mitra pe cap, între doi arhidiaconi: *Episcopul d'Urgel*. El înaintează încet, urmat de stareţ, singurul între călugări cu gluga ridicată. Episcopul fără a spune un cuvânt, se aşează în mijlocul semicercului de călugări cari se închină îndărătul lui. Dominicanul n'a văzut nimic. Ziua e pe sfârşite).

SCENA VII

Dominicanul, Episcopul d'Urgel, Stareţul, Călugări.

Episcopul

Fiţi martori: eu, episcop, aici voiu judeca
Pe-un om. Lăsat în voie, credinţa ne-ar strica.
Cât timp încă 'mpotriva-i osânda n'am rostit,
Să-şi spună gândul, liber, îi este'ngăduit.

(Călugărul s'a întors. Priveşte cu asprime aparatul întreg de judecată. Nu pare turburat. Se uită la Episcop)

Ce eşti?

Călugărul

Credinţă predic.

Episcopul

Pe nume?

Călugărul

Torquemada.

Episcopul

Din anii de pruncie se zice c'ai fost prada
Gândirii rătăcite, urmând un ţel nebun.
E drept?

Călugărul

Mi-e martor cerul, că adevărul spun

Episcopul

Inchipuiri!

Călugărul

Mai bine ai zice „viziuni":
Doar văd pe cel din ceruri... (fixează privirea pe triunghiul mistic, aurit, în vârful marei Cruci a cimitirului).
Au noi suntem nebuni,
Noi ce vedem, Stăpâne, eterna-ți strălucire
Iar legei tale drepte nu'ngăduim știrbire?
Cine ar putea să creadă!

Episcopul

Se zice că numești
Pe învățații noștri înșelători—și ești
In schimb cu cei nevrednici prea îngăduitor

Călugărul

Vă înșelați cu toții.

Episcopul

Tu, vierme târâtor!

Călugărul

Celui greșit se cade iubire, sprijin.

Episcopul

Tu
Urmezi o dogmă falșă în care se pierdù
Și Didier Lombardul; ești ispitit să crezi

Că rugul izgonește infernul; ba—visezi
Cu flacăra să mântui pe oameni de păcat
Și dacă arde trupul, e sufletul curat.

Călugărul

Așa cred.

Episcopul

Tu în lume răstorni orânduiala;
Drept rădăcină răul cunoaște îndoiala.

Călugărul

Curat e orice suflet, dar trupul hid nu-l lasă;
Arzându-l, îl purifici.

Episcopul

Doctrină mincinoasă!

Călugărul

E dreaptă; eu o apăr cu fapta și cuvântul.

Episcopul

Te leapădă de dânsa; te'ndemn s'o schimbi cu sfântul
Și'n veci adevăratul principiu creștinesc

Călugărul

Mă 'nchin dreptății sfinte; nu pot s'o părăsesc.

Episcopul

Ce 'ncăpățînare! Dacă te-arăți supus,
Ai totul; dacă însă te lași de-apururi dus

De-adânca ta greşală, tu, fiule, poţi naşte
O schismă,—înţelege! E greu de-a recunoaşte
Greşala?

Călugărul

Am dreptate!

Episcopul

Renunţă la doctrină!
Câţi alţii prin căinţă se 'nalţă la lumină!

Călugărul

După măriri deşarte n'am râvnă şi n'alerg.

Episcopul

Ce gânduri ai?

Călugărul

La Sfântul Părinte vreau să merg
La Roma.

Episcopul

Doar prin mine El ţi-a trimis osând
Tu câine!

Călugărul

Da, sunt câine! Eu latru, stau la pând
Şi voi trezi pe Papa, va trebui s'audă...

Episcopul (celor de faţă, arătând pe călugăr)

Vedeţi-l; e o fiară!

Călugărul

A spus o vorbă crudă
Blajinul, Sfântul Paul: „credinţa arde 'n milă..."

Episcopul

Vrei texte? Vrei citate? Să 'ntoarcem altă filă:
Sixt-Patru cărui lumea cu dragoste se'nchină,
Mai blând altaru-l cere, credinţa mai blajină;
El face simbol sacru din gingaşa iertare,
Despoaie adevărul de blesteme barbare.
In Spania de astăzi sunt şi inchizitorii
Miloşi, având drept pildă pe Papii, iertătorii;
Nu mai văzură ruguri oraşele de seamă,
De mult...

Călugărul

De-o potolire a rugului mie teamă
Şi-aprinde iadul focul—cu cât descreşte'n ţeară
Acela de pe ruguri

Episcopul

O, inemă de fiară,
Ce vrei tu dar?

Călugărul

Nimica! Pământul vreau să-l mântui

Episcopul

Şi cum?

Călugărul

Prin foc!

Episcopul

Crezi oare că leacul...?

Călugărul

Bun şi sfântu-i:

Nu-i doctorul de vină, când leacul este greu.

Episcopul

Ce speri să capeţi?

Călugărul

Totul! Aşa vrea Dumnezeu.

Episcopul

O să vedem noi (arătându-i cavoul)

Intră!

Călugărul

Ce-i asta?

Episcopul

Un mormânt.

Călugărul

Prea bine! (se 'ndreaptă spre cavou)

Episcopul

Te poţi încă întoarce, c'un cuvânt.

Călugărul (înaintând)

Introïbo

Episcopul

Gândeşte!

Călugărul (cu ochii în cer)

Loveşti pe al tău profet,

O Doamne, însă fie pe voia ta! (s'a oprit la marginea cavoului.

Episcopul

Incet!

Tu nu te simţi în stare mai marii tăi s'asculţi,

O cârtitor şi mândru, biserica insu ţi.

Ea are datoria s'aducă la tăcere

Toţi răzvrătiţii

Călugărul

Amen!

Episcopul

Supunere a-ţi cere

Mai cerc

Călugărul

O nu!

Episcopul

Scoboară o treaptă!

(Călugărul calcă prima treaptă a cavoului)

Spune: jur

S'ascult..

Călugărul

Nu pot!

Episcopul

Scoboară!
(Călugărul coboară a doua treaptă)

Călugărul

Scobor, dar uu abjur!

Episcopul

Scobori mai jos! (Călugărul coboară a 3-a treaptă)
Am dreptul să judec și să iert;
Reiea-ți, cât este vreme, cuvântul tău deșert

Călugărul

Eu știu că-i drept!

Episcopul

Te lepezi?

Călugărul

Nu vreau!
(Scoboară încă; îi se vede jumătate de corp! episcopui s'apropie și-i arată ce este în cavou)

Episcopul

C'un biet ulcior
De apă și cu pâne te vei hrăni; ce dor
Ți-a fi de lumea mare cu aier și cu stele!

Călugărul

Nu mă 'nspăimânt.

Episcopul

Scoboară!

(Călugărul scoboară; îi se vede acum numai capul eșind de-asupra cavoului)

Gândește-te, rebele,
Ce lași aci in urmă. Te-i stinge 'n fund de groapă,
Și-o să te ardă dorul de pâne și de apă.

Călugărul

Imi place așa!

Episcopul

Scoboară! (Călugărul dispare în subterană)

Vocea Călugărului (în cavou)

Simt fundul

Episcopul

Zăvoriți!
De-asupra puneți piatra

Vocea

O, faceți ce vroiți!

(La un semn al episcopului doi călugări rostogolesc piatra pe intrarea cavoului; când s'o închidă—se opresc, lăsând o strâmtă deschidere. Episcopul se pleacă preste aceasta)

Episcopul

Pe Crist! Se lasă noaptea. Curând va fi târziu
Ca să mai poți retrage ce făptuit-ai

Vocea

Știu!

Episcopul

Mai ai o clipă numai; dă vorba ta semeață
Uitării și te'ntoarce în liniște la viață

Vocea

Nu pot!

Episcopul

Să pieri atuncea!

(Doi călugări împing piatra—groapa e închisă)

Rugați-vă, o frați!

(Toate mânile se împreunează. Călugării se așează într'o procesiune; doi câte doi pleacă, încet; episcopul pleacă cel de pe urmă. Dispar sub copaci—intonând ruga funebră; vocile se stâng)

Voci depărtate de călugări:

„De profundis ad te clamavi, Domine!...

Vocea din groapă

De-o lume păcătoasă, o zei, vă îndurați!
(Intră Don Sancho și Donna Roza)

SCENA VIII

Călugărul în cavou, **Don Sancho, Donna Roza**

(Don Sancho și Donna Roza ies din tufiș; se opresc în marginea pădurei. Se privesc și apoi privesc singurătatea din jurul lor. Moment de tăcere. Aproape să înnopteze)

Don Sancho

De mici copii, hrănit-am în suflete iubirea,
Iar azi, în toată clipa, simțesc nedumerirea;

Când mână în mână ambii pășim, cu gând senin
Vii către mine oare, ori eu spre tine vin?
Plutește ca o taină de asupra-ne: nu știu, —
Crescuți în mânăstire, al cui sunt eu? Dar tu?
Ce-mi pasă! Tu-mi ești dragă; de-atâta îmi dau seamă,
Și eu sunt cavalerul, tu—tânăra mea damă;
Suflarea ta-mi dă viață, vroință și puteri;
Speranțe-mi dai cu gura,—cu ochii mângăieri.
Mă sting, dacă-mi lipsește ființa ta
(dându-i de-o parte voalul)

De ce
Te-acoperi? Dă-mi o gură!

Donna Roza (face semn că «nu», dar se lasă sărutată. Apoi rezemată de brațul lui, i-arată cerul)

O stea! Ce 'nnaltă e!

(Amândoi, extaziați, admiră cerul)

Vocea (din cavou)

De lume-aibi milă, Doamne!

Voci depărtate de călugări

Ite, pax sepulcris!

Vocea (din cavou)

Aibi milă!

Donna Roza

Cine cântă?

Don Sancho

Ba geme—ori e vis?

Voci de călugări (din ce în ce
mai depărtate)

Onus grave super caput

Donna Roza

Vezi bine, e un cânt
Un cântec dulce 'n noapte e-un farmec pe pămân
Cântarea-i bucuria care înalță spre
Tărie glas de slavă și rugi

Vocile călugărilor

Miserere!

Vocea (din cavou)

Miserere!

Don Sancho

Auzi-l! Un strigăt; oare cine
Să cheme-astfel?

Donna Roza

Nu-i imnul de seară care vine
Din spre capelă?

Don Sancho

Nu e!

Donna Roza

A nopții glasuri cheam
Te'nșală poate-auzul.

Vocea (din cavou)

Isus!

Don Sancho (arătând piatra ce'nchi-
de cavoul)

Aici!

Donna Roza

Mi-e teamă!

Don Sancho

E de desubt,—dar cine?

Donna Roza

Vr'un mort!

Vocea (din cavou)

M'auzi Părinte!

Don Sancho

Aci sub piatră geme un om.

Donna Roza

Or fi morminte,
Te rog să nu te-apropii; vr'un spectru 'ngrozitor
De mort o să se-arate.

Don Sancho

Ci vino 'n ajutor!

(îngenunche și cearcă a clinti piatra din loc; Roza se lasă în genunchi aproape de el și-l ajută. El îi spune zâmbind)

Un osândit chiar fie—tu să-i aduci noroc.

(se înclină preste piatră și strigă înlăuntru)

De-aici s'aude glasul?

Vocea

Trimis într'acest loc,
Ori-cine-ar fi, ajută!
(Ambii. Sancho și Roza fac sforțări să dea în lături piatra)

Mi-ar trebui un drug
Să dau în lături piatra, dar încotro să fug?
(Se uită în jur și găsește crucea de fer pe un mormânt din apropiere)
A! Crucea..

Donna Roza (oprindu-l)

Ia aminte!

Don Sancho (privind cavoul)

Dar bietul om?

Donna Roza

Mi-e frică—
E lucru sfânt o cruce și-i vai de cine-o strică.

Don Sancho

Dar nu-i mai sfântă oare, când la dureri grozave
Va pune capăt? Haidem, s'o scoatem!
(smulge crucea de fer)

Donna Roza (făcându-și cruce)

O crux, ave!

Don Sancho (cercetând crucea smulsă)

E bun și țeapăn fierul. O piatr'acum și groapa
E goală.

(Rostogolește un bloc de stâncă aproape de cavou; sprijină crucea pe acea piatră, vâră un capăt subt piatră,—ambii apasă pe fier, merge greu)

Nu vrea moartea ca să-i deschid pleoapa
(Ambii se odihnesc puțin din lucru)

Donna Roza

Ciudat, cum întâmplarea mormintele așază
Alături de biserici... Par'că te iea o groază.

Don Sancho (apăsând iarăș fierul)

Nu e de loc ușoară.

Donna Roza

Eu simt că se ridică

Don Sancho

Dac'ar mai fi o mână... (Roza apasă pe fier, cu puterea toată; Sancho mișcă piatra)

Răbdare! Ba, la adică
Am izbutit! Mormântu-i scârbos, mucegăit
(Călugărul iese încet din groapă. Ațintește privirea, rând pe rând, asupra lui Sancho și a Rozei)

Donna Roza

Un om bătrân! Un preot! Noroc, că ne-am găsit
Pe-aice, să-i întindem o mână de ajutor.

Călugărul

Copil! Vă țin eu minte—nu m'ați lăsat să mor.
(cortina)

Sfârșitul actului I

ACTUL II

(Micul palat regal, numit Condes-reyes, la palatul-capelă din Liana, la Burgos. Curte pătrată împresurată de o galerie cu arcade trilobate. Planul dinainte al scenei e ocupat de una din laturile acestei galerii. Curtea are două mari porţi publice deschise, una în faţa celeilalte şi cari dau înspre oraş, afară. Galeria care în planul dintâiu se sfârşeşte, în stânga, prin o uşă cu două aripi, închisă, e întregită prin un peron cu trei scări. La dreapta se vede prin o uşă cu coridor, un jilţ înalt, de fier, cu blazon şi coroană în formă de pinaclu care poartă o spadă, cu vârful în aer.

În acel coridor se zăresc doi preoţi, nemişcaţi, care par că stau să păzească un cufăr culcat la pământ).

SCENA I

Don Sancho, Marchizul de Fuentel, apoi **Gucho.**

(Don Sancho, în costum aurit, spada în şold)

Don Sancho

E vis!

Marchizul

Ba e aeve!

Don Sancho

Sunt prinţ!

Marchizul

Cu adevărat.
În astă parte-a ţării nu-i nimeni mai bogat
Şi mai puternic,—doară Don Ferdinand, că-i rege.

(sărută mâna lui Don Sancho)

Don Sancho

Cu Donna Roza dară mă'nsor

Marchizul

Se înţelege.
E totul gata; Roza aşteaptă, s'o'ncunune;
S'a 'mpodobit capela, s'aude-o rugăciune;
Episcopul el singur dă binecuvântarea.
Cât despre nuntă, mie mi-a dat însărcinarea
Iubitului nostru rege

Don Sancho

Eşti geniul nostru bun.

Marchizul

Fac tot ce-mi stă'n putere. Ascultă ce-o să-ţi spun.
Când voi deschide uşa, să mergi, dup' obiceiu,
Ca să-ţi aduci mireasa şi chiar în faţa ei
Vei mulţumi Coroanei de binele ce-ţi vrea
Aceasta 'ntâiu o faceţi, apoi v'om cununa.
E ordin ca să treceţi de-aci în galerie,
Ca să schimbaţi o vorbă cu regele.

Don Sancho

Vrei? Fie!
Mi-ar fi plăcut mai bine biserica de-a dreptul.

Marchizul

Ascultă, prinţe tânăr, de sfatu-mi, înţeleptul;
Supune-te cerinţei şi datinei legale
Coroana ţi-e vasală coroanei lui regale.

Don Sancho

Ziceai că mi-a fost tată?

Marchizul

Infantul de Burgos.

Don Sancho

Bunic?

Marchizul (încet)

Sunt eu!

(tare)

Ţi e tatăl Infantelui. Voios
Şi mult domni-vei prinţe; vreau însă să-ţi servesc
Drept sfetnic

Don Sancho

Mai e vorbă! Cu ochii 'nchişi primesc.
Că mă iubeşti văd bine, deşi e prea puţin
De când te ştiu; odată venit-ai, om străin,
Cu ordin de a ne scoate, pe Roza şi pe mine
Din noaptea mânăstirei. Părea că nu-i a bine
Şi ne temeam,—azi însă ne'nsori.—Sunt fer

Marchizul

Încrede-te în mine, o prinţule iubit!
Atâta ţi port iubire, că dac' ai fi pe moarte
Eu viaţa mi-aşi jertfi-o, de ea făcându-ţi parte.
Şi sânge proaspăt, dacă ţi-ar trebui să bei,
O vână mi-aşi deschide şi te-aşi chema să iei.
Şi mi-ar părea, văzându-ţi puterea re'nviind

Că eu, rănit de moarte, o nouă viaţă prind.
O prinţul meu, o rege de mâni...

(aparte)

copilul meu!

(Intră Gucho şi aude cuvintele marchizului)

Gucho (a parte, observând pe marchiz)

Ce bun, ce darnic pare! Cât mă priveşte, eu
Nu am porniri de-aceste. De-ar fi 'n puterea mea
Să fac şi rău şi bine să scap pe cineva
C'un singur semn de mână, eu mâna n'o ridic.
Mă uit, mă plec, mă târâiu, dar altceva nimic.

(Intră o companie de soldaţi din garda africană a regelui de Castilia, având în frunte un căpitan,—ducele de Alava)

Marchizul (către Don Sancho, arătând galeria)

Aici o să v'aştepte monarcul

(zăreşte soldaţii şi-i arată lui Sancho)

spre-a vă da
Onoruri princiare, o gardă stă colea.

(Urcă pe scări şi deschide larg uşa spre capelă-palat. Face semn lui Sancho să vie)
(Continuă a vorbi lui Sancho, care urcă pe scări)

Când va suna trompeta, veni vei cu crăiasa
Să te închini, scump mire, alături cu mireasa

(Aruncă o privire în afară de galerie)

A, Regele a venit!

(Don Sancho intră sub bolta capelei, după dânsul marchizul. Uşa se 'nchide îndăratul lor. Intră Regele urmat de capelanul său)

SCENA II

Regele, Gucho, Ducele Alava. Un capelan al Regelui.

Regele (către ducele de Alava)

Ascultă, duce, când
Pe gîtul lui voi pune acest colier, zicând...

(Intrerupe şi examinează compania de guarzi)

Au şi sosit. Prea bine.
Când îi voi spune dară;
„Eşti cavaler. De astăzi domneşti aici în ţară
Cu bine şi în pace"—tu dindărătul lui
Vei trage spada grabnic asupra-i şi-l răpui
Făr' a mai pierde-o clipă

Ducele

Ascult, aşa voiu face

Gucho (aparte, strângând păpuşele la piept)

O dragi păpuşi, v'asigur c'aveţi mai multă pace
Ca prinţii 'n astă lume.

Capelanul (încet Regelui)

Aduc câte-un costum
Pentru novici...

Regele

Se poate că-s de prisos; ori-cum
(arătându-i un colţ)
Aşteaptă colo

(Capelanul iea loc lângă cei doi preoţi; regele se'ntoarce către duce)

Duce, să stai pe lângă mine

(aparte)

O să sfârşesc cu dânşii cum voi găsi mai bine

(Se'ntoarce marchizul; scoboară scările încet. Regele a observat jilţul de fier şi-l examinează)

SCENA III

Aceiaşi, Marchizul

Marchizul (aparte)

Un ceas cel mult şi fi-va şi soţ şi 'ncoronat;
Cu fiecare clipă se urcă 'n sus, treptat,
Din noapte spre lumină. Mai are-un singur pas
Spre culmile măririi.
Vreau, cel puţin, să-ţi las,
Copilul meu, onoruri şi-averi drept moştenire;
Nu anii mei de umbră, ci mândră strălucire.
Şi plâng, privind ce mare şi sfântă bucurie
S'adăposteşte încă în inima-mi pustie!
(îşi şterge ochii)

Regele (zărindu-l)

O, iată-te, marchize!

Marchizul (închinându-se)

Stăpâne!

Regele

Bine-mi pare
Că ai venit (i-arată jilţul) Ce spadă e-aice atârnată?
Dar jilţul ce 'nsemnează?

Marchizul

Un tron pe care odată
Şedea străbunul vostru Don Gárci. Spada, sus,
Înfăţişează forţa regală

Regele

Oare nu-s
Şi eu, ca dânsu'n vremuri, stăpân aci 'n regat?

Gucho (către rege)

Sunt doi stăpâni

(De câteva momente un cortegiu a pătruns prin uşa din dreapta în curtea pătrată, îndreptându-se spre stânga. Sunt două rânduri de penitenţi, unul negru, unul alb, cari merg paralel, cu pas încet, cu beretele lăsate. Beretele au găuri pentru ochi. În fruntea celor două şiruri, un penitent negru cu masca neagră poartă un steag negru pe care se vede un cap de mort peste două oase în cruce. Capul de mort e alb, ca şi cele două ciolane. Cortegiul traversează fundul teatrului încet şi în tăcere. Gucho arată regelui – steagul.

Regele (lui Gucho)

Aşa, e. Călugărul spurcat!

Gucho

Spurcat, dar prea puternic; căci toţi lui Torquemada
Cer milă.

Marchizul

Iar când steagul, domol, străbate strada,
Simţi trupuri vii în urma-i pe ruguri fumegând.

Regele

Azi unde merg?

Gucho

Să strângă pe-acei care'n curând
Vor trebui să ardă. Un om e amestecat
In vr'un bocluc, de care-i deplin nevinovat;
Un altul—te miri unde—o fi rostit cândva
O vorbă îndrăzneaţă, un gând oprit—şi-abia
Rosti cuvântul, gândul şi a zburat îndată
Până la Sfânt-Oficiu: aci fu speriată
Urechea, pururi gata de-a auzi minciuni;
Atuncea din biserici pornesc procesiuni
Sinistre—şiruri negre, fantome 'ngrozitoare,
E un convoiu de umbre tăcute mortuare
Ce rătăceşte tainic şi trece prin mulţime
Făr' a se opri în cale, făr' a privi la nime;
Iar cine-l întâlneşte, s'abate, face loc
Cumplitei inchiziţii de sânge şi de foc,
Ori se 'nchină 'n faţa fantomei care-aleargă
Să smulgă vieţi curate şi urma să le şteargă.

(Arată steagul şi cele două şiruri de oameni mascaţi cari trec în fundul curţei de onoare)

Aşa străbate oraşul, cum vezi că face acum;
Nici vuiet, nici cântare,—îşi caută de drum
Şi zi şi noapte, pururi cu gura încleştată.
Stă cineva la masă în linişte, un tată
Alintă pruncu'n braţe cu dragoste senină;
Grijeşti de ale casei, uzi florile'n grădină:
De-odată vezi convoiul de popi cu negru port.
Eşti stâns, de-ţi iese 'n cale urâtul cap de mort
Pe steagul trist şi negru. Câţi oameni pier pe an!

(Procesiunea şi steagul dispar prin marea poartă a curţei, opusă aceleia pe unde a intrat)

Marchizul (către rege)

Prea mult te 'ncrezi, o rege, în clerul cel viclean.
Ce! Torquemada face cu papa 'mpăcăciune,

Aduce dela Roma porunci și legi: drept bune
Cruzimile acestea le ieai Măria ta?
Un rege-atotputernic s'ajungi a ascultà!
Călugărul acesta socoate c'a schimbat
Netrebnica lui frunte c'un cap încoronat?

(Regele, distrat, nu pare a auzi cuvintele marchizului)

Vai, regele n'ascultă!

Gucho (încet marchizului)

Știu unde se gândește.

(Regele a ridicat capul. Cu o privire respinge pe toți cei de față care se retrag în fundul galeriei și face semn marchizului să s'apropie. Il aduce în fața scenei—ca să n'audă nimeni ce-i spune. Gucho, îi observă).

Regele

Te știu că 'n totdeauna gândești înțelepțește.
Vreau să-ți vorbesc de un lucru ce nu pot să-l
amân.

(Regele zărește pe Gucho și-l gonește c'un gest)

Gucho (aparte, privind pe rege și pe marchiz)

Sfat—între tigrul tânăr și un cotoiu bătrân.

SCENA IV

Regele, Marchizul. (singuri în fața scenei. Asistența din fund n'aude ce se vorbește)

Regele

O să-ți urmez iar sfatul, de-o fi bun și 'nțelept

Marchizul (a parte)

Pricep ce 'nseamn' aceste făgăduinți; m'aștept
Și-acum să facă 'ntocmai altfel de cum îi spun.

Regele

Politică mai facem? Ce-ți pare'n lume bun?
Mai trainic în Europa ce-ți pare azi c'ar sta?

Marchizul

Un zid stă drept—și zidul ești Majestatea Ta.
Un singur colț e șubred și-ți poate fi luat:
Navara stă deschisă,—hotar amenințat.
Dar ai ghicit de vreme primejdia și leacul:
Infantele Don Sancho îi ții—de-acu-s pe placul
Măriei tale toate; ai căpătat și dreptul
Pe unde aveai puterea: se întărește pieptul
De uriaș cu încă un punct de sprijinire
Cât timp trăește Sancho, ții Franța'n stăpânire.

Regele

Eu dară am nevoie ca să trăiască, crezi?

Marchizul

Și el și ea.

Regele

Don Sancho pe această ușă, vezi
Acum când o să intre, pe loc va fi ucis.

(Mișcare de stupoare drn partea marchizului)

Mi-e dragă! Nici-odată femee n'a surâs
Mai gingaș decât dânsa; nici când mai dulce glas
Privire mai frumoasă dorința-mi n'au atras.
E-un farmec în făptura-i ce-l are numai ea;
Un piciorus, drăguțul, că'n pumn mi-ar încăpea,
Când tremură, sfioasă, e încă mai frumos
Divinul chip al Rozei. Da, da, e de prisos
Don Sancho

Marchizul

Nici nu-i vorbă

Regele

Faimoasa rațiune
De stat să fiu mă 'ndeamnă stăpân pe pasiune.
Ce-i de făcut? Simțirea sau mintea s'o ascuit?
Nu-i dragoste de o clipă; ea clocotia de mult,
In taină, dar sălbatec mocnea în mine focu',
Luptat-am împotriva-i, dar n'a vrut nenorocul.
Mi am zis: „Iubesc pe Roza, dar mai presus e țara;
De las s'o iee Sancho, am drept hotar Navara.
Amorule, tăcere! Frumoși și mari i s ochii.
Dar, n'o să-ți pierzi tu Rege, în poa a unei rochii
Ce-ai dobândit cu fală luptând ani după ani.
Privește către munții înalți niște titani!
De Spania 'njosită auzi cum râde Franța.
Dar de-o mărit pe Roza cu Sancho am Duranța
Și Adurul, iar prin e e frontiere e sunt tari;
Insoare-se amanții duioși și so itari!
Ușor de zis.

O! Jugul regesc, cât e de greu!
Să-i văd trecând în față mi, îmbrățișați... Dar eu
Sunt oare sc av nemernic și fără de dorinți
Nesimțitor sub jugul amarei umilinți?
Dator sunt oare viața să mi-o petrec în chin,
De teamă că pe Tibru, pe Sena, ori pe Rin
De pândă stau monarhii dușmani să mă zugrume,
In clipa când slăbi-voiu—ștergându-mă din lume?
E greu a fi tiranul puternic și-a luptă
Cu inima! Don Sancho în drum nu-mi poate sta!
Imi pare rău in suflet că trebui să-l omor!
Dar nici nu pot să sufăr apropierea lor.
E vina mea că Roza e-atât de vrăjitoare?

Marchizul

De sigur, nu.

Regele

Regina e prea plictisitoare
Imi trebuie-o femee Am doar și eu de gând
Să mai trăesc in lume!

Marchizul

Vai! Leul e flămând!

Regele

Iubesc și prin urmare urăsc; închipuirea
Mi-i vede stând alături;—a lui e fericirea
S'o aibă, s'o iubească, s'o strângă oricât vrea,
Pe când eu pier în umbra de jale și colea
Mă roade ge ozia. Dacă-l ucid, vroesc
Să gust plăcerea urei; să-l simt și să-l privesc
Cum moare într'o lungă, înceată agonie—
Și să tresar, privindu-l, de-atâta bucurie.
Ce dulce este ura! Să ții dușmanul prins,
Să-l calci, să-l strângi să-l sfâșii, când zace jos,
întins,
Mă înfioară tainic plăcerea de-a putea
S'alung o umbră care umbrește soarta mea.
Să sufăr pe Don Sancho în viață nu's nebun;
E'n mâna mea, mă'ncurcă mă doare și-mi răzbun.
Pricina răzbunării? Că este adorat
Ca idolul, în ciuda monarcului uitat.
Imi clocotește 'n suflet, ca lava într'un vulcan,
Mânia—și mi adună puteri de uragan.
Nu-i chip de împăcare. De ales sunt două căi
Pentru a scăpa de Sancho din drumul meu:
întâi,

Să l las în mânăstire; sau altfel: să-l ucid.
E mută mânăstirea în ea dacă-l închid.
Dar tot mai bun mormântul: e surd adânc și în veci
Nu iesă; cine intră în nopfile lui reci.
Ar sta să 'mbătrânească uitat în mânăstire,
Dar tot mai bună-i spada. Ce crezi, marchize?

Marchizul

Șire.
Ucide-l!

Regele (aparte)

Cine-mi spuse că-i e bunic, ori tată?
Povestea, cum se vede, nu este-adevărată
(tare)
Ești dară de părere?

Marchizul

Să moară!

Regele (aparte)

Curios!
El singur îmi spusese că-mi este de folos
Don Sancho; că de 'ndată ce nu va fi în viață,
Navarr e pierdută iar Franța cea semeață
De-oparte—și de alta imperiul m'or ținea
(privind pe marchiz)
Socot că trădătorul la cale-a pus ceva.
(tare)
Nu pot să 'nghit pe Sancho. Dar de l'ași mistui
Cu 'ncetu 'n mânăstire? Aicea-i pot păzi,
Il pot vedea sub ochi-mi slăbind treptat, pierdut,
Cu ochii scurși de lacrămi, cu graiul stins și mut.
O răzbunare 'nceată e-o dulce voluptate
Și moartea cu bucata mai crudă dintre toate.

Marchizul

Cu cât mai scurtă-i calea, cu atâta e mai bună
Așî merge drept la țintă: omorul.

Regele (aparte)

Ce minciună!
Ce are de mă 'mpinge pe drumul urei mele?
Prea mult îmi ține hangul marchizul. Semne rele!
(tare, către marchiz)
Dar sângele...

Marchizul

El face pe rege mai temut;
Omoară!

Regele (aparte)

Ticălosul! Știu: Franței s'a vândut.
(tare)
Dar tu-mi spuneai: Don Sancho îți e trebuincios,
Ca să domnești în pace.

Marchizul

Acuma cred pe dos.
Ești mare, nu ceri mâna de sprijin nimănui
Putere ai destulă și cerul să supui.

Regele

Imi pari curat la vorbă; dar cugetă: poporul
E-o pleavă păcătoasă și nu-i prea place omorul.
Norodul foarte lesne se 'nduioșează când
Te vede spada cruntă într'altul înfigând.
Un mort trezește mila, cu atâta mai vârtos

De-o fi, precum e Sancho, om tânăr şi frumos.
Celor ucişi dăm lacrimi, celor închişi—uitare;
Să-mi mai încarc simţirea de-omor şi de mustrare?
Dacă 'ntr'o mânăstire subt pază bună-l pun,
Mai scapă? Nu!

Marchizul

Tot groapa e paznic mult mai bun.

Regele

Omorul..

Marchizul

E pe-aice de mult în obiceiu

Regele (aparte)

Mârşave!

(tare)

Deci, marchize, cu dinadinsul vrei
Să moară?

(sunet de trompete)

(Poarta capelei-palat se deschide în lături. Apar. în capul scării. Don Sancho şi Donna Roza, ţinându-se de mână Donna Roza, în haina de dantelă argintată cu coroană de perle pe cap; Don Sancho cu pălăria de conte. cu o egretă alumbrado, amestec de pietre preţioase şi pene. La dreapta lor, episcopul d'Urgel cu mitră pe cap. Îndărăt, doamne, seniori, preoţi).

SCENA V

Aceiaşi, **Don Sancho, Donna Roza, Episcopul d'Urgel.**

Episcopul

Vrem, Sire 'n faţa Ta
Pe ambii aceşti tineri—de-i încuviinţa—

Să-i cununăm; don Sancho, îngenunchind, depune
Prinosul de iubire şi tronului supune
Întreaga sa putere

(Don Sancho şi Roza scoboară până în faţa Regelui unde pune un genunchi pe pământ. Marchizul priveşte ţintă, ţinându-şi răsuflarea).

Don Sancho

Supuşi din buni, străbuni...

Regele

(privind fix pe Episcop)

O doamne, ce-mi văd ochii! Episcope, cununi
O maică şi-un călugăr!

Episcopul

Seniore

Regele

Nu ştii oare
Că au jurat de-apururi Fecioarei ascultare?
Te 'ncumetezi s'acoperi o faptă făr'de lege!
...O rasă pentru Sancho şi ei un văl!

Episcopul

O, Rege

(Capelanul şi preoţii apar. Unul dintre preoţi ţine un voal negru, altul o haină de abă. Un preot aruncă rasa pe umerii lui Don Sancho, celalt acopere cu voalul pe Roza. Obrazul lui Sancho dispare sub beretă. Obrazul Rozei subt voal. Soldaţii îi înconjoară. Se smulge lui Sancho spada. Regele face un gest furios)

Regele

Duceţi-i! Fiecare în altă mânăstire!

Don Sancho

Dar, Sire...

Regele (către preoţi)

Voi răspundeţi de ei

Marchizul

Ce fericire!

Trăiesc.

(Preoţii, soldaţii duc pe Roza, despărţiţi de Sancho, care e scos prin altă parte)

Regele (încet către marchiz)

La timp voiu scoate-o. Adesea au scăpat
Femei din mânăstire.

Marchizul (aparte)

Dar scapă şi-un bărbat.

(Cortina)

ACTUL III

[O sală a vechiului palat maur. Palatul are vederea către ocul unde se află **Quemadero**.
Sala consiliului. La stânga, o masă lungă, la capetele căreia se află două fotolii, înalte, cu coroane regale identice, aşezate faţă în faţă; de aceeaşi parte, în tapiserie, o uşă ascunsă, joasă, strâmtă, comunicând cu nişte scări nevăzute. Masa e acoperită cu un covor cu armele Aragonului şi Castiliei. In mijlocul mesei, pe o tavă de argint, sunt rânduite trei-zeci de grămezi de sc de de aur alcătuind un fel de bloc de aur masiv, lung si pătrat. Pe masă, o călimară de argint, pergamente, suluri de hârtie, peceţi, plicuri. Pene aurite aşezate în găurile călimărei. Aproape de masă, o mesuţă pentru vase sfinte].

SCENA I

Marchizul de Fuentel, Moise-Ben-Habib—mare rabin.
(amândoi intră prin uşa mascată)

Marchizul

Bani, bani, mulţi bani pe masă s'au mai îngrămădit!

Rabinul

(l-arată pe masă banii pe tava de argint)
Treizeci de mii de scude de aur.

Marchizul (privind banii de aproape)

Potrivit.

Rabinul

Regina e zgârcită

Marchizul

Fernand—risipitor.
Ori-cum, e bun mijlocul şi ademenitor.
Nu adevăr se cere, ci aur; la cei tari
Străbaţi c'un singur farmec,—al banilor murdari
Ori-cine: prinţ şi preot şi bravi judecători,
Oricât de sus să fie—tot nişte cerşetori!
Intind şi regii mâna, lor încă să le dai,
De vrei să te asculte

[către rabin]

Jidane! fugi, de stai
Pe scara mică; vine Monarcul.

Rabinul

Te implor
Cât mai e vreme, smulge-i cuvântul iertător
Pentru evrei,—mă bizui pe marea ţi bunătate.

Marchizul

Pe banii tăi te bizui. Ei spală de păcate!

Rabinul

Ingăduiţi să vină de-ai mei un număr mare
Şi Tronului să-şi plângă durerile amare.
Să gemem înainte-i şi să îngenunchem

Marchizul

Vă 'ngădui; dar de-odată s'aştepţi. Curând vă chem.

Rabinul

O, groaznic ceas! Pe Rege de nu-l va prinde mila.
Moşnegi evrei o sută vor arde aci 'n Sevila,
ar ceilalţi, norodul, gonit peste hotar.

Marchizul (gânditor)

Da, ştiu! Aşteaptă rugul de săptămâni...

Rabinul

Măcar
Că Regele lipsi-va? El pleacă 'n astă seară

Marchizul

Se 'ntoarce mâne încă. E datină în ţară
Ca Regele, când are torturi a porunci
Să stee, cu Regina, la Triană o zi
Şi să se roage

Rabinul

Straniu! Dar nu i-ar trebui
Atâta să se roage, de n'ar măcelări
Nevinovată lume. Hai! Dă-ne ajutor
Şi scapă-ne de moarte!

Marchizul (arătându-i scara mică)

Treci colo, 'ncetişor...

(Marele rabin se închină până la pământ şi iese prin uşa cea mică) (După ce a privit pe Rabin eşind—Marchizul—aparte)

Nu-mi pasă de se frige o piele de jidan,
Că s'or prăji o sută, în focul cel tiran.
Dar când s'aprinde rugul, eu tremur, cugetând
La fiul meu, Don Sancho, întemniţat, nevrând
Să poarte pe vecie al mânăstirii jug;
E crunt să-l ştiu aproape de nemilosul rug!

(Se deschide m-rea uşă din fund. Intră Regele, îmbrăcat în mare ţinută de Alcantara, cu crucea de smaragde pe mantie; e încins de coroana regală. Gucho se ascunde după unul din fotolii).

SCENA V

Marchizul, Regele, Gucho

Regele

(Pare a nu vedea nimic, absorbit de gânduri. Aparte)

Când fapta nu-i pripită, mai sigură-i răsplata.

Marchizul (cu o reverență,—către Rege)

Veghează, Rege: altfel e catastrofa gata.

(Regele a ridicat capul, Marchizul i-arată ce se petrece afară)

Vezi—rugul stă să ardă sutimi de oameni vii.
Evreii puși pe goană—curând îi va lipsi
Castiliei un harnic și numeros popor.

Regele

Ce? Hoarda izgonită și rugul arzător,
Ne strică, zici?

(Zărește banii pe masă)

Ce aur frumos! De unde-mi vii?

Marchizul

Bani mulți și toți de aur, socot treizeci de mii,
Din treizeci de orașe i-aduc ovreii-n dar.

Regele

Și'n schimb?

Marchizul

Nici arși aice, nici dați peste hotar.

Regele

Prea mult! Nu pot în pace să las atâția inși
A fi evrei, ce dracu!

Marchizul

Bani anevoie strânși,
Ți-aduce Evreimea, supusă, nu rebelă.
Rugând pe bunul Fernand, pe buna Isabelă
Că pot numai c'o vorbă s'oprească—de-ar vroi—
Ca dintr'ai lor o sută să fie arși de vii.

Regele

E mult.

Marchizul

E mult o sută?

Regele

Ba nu, ci ca să stâng
Un rug, aprins. Regina și Papa veșnic plâng.
Mi-s amândoi aproape și amândoi îmi cer
Din când în când un număr de-ovrei trimiși în cer,
Spre a-i îndrepta... Marchize, ce noutăți mai știi?

Marchizul

E una și aceeași; se ard oamenii de vii,
La Cordova, Tudela, la Saragossa.

Regele

Și?

Marchizul

Requèscens, beat, dăunăzi, ne spuse că, deşi
Incoronat şi conte, n'a fost cruţat de fel, —
I-au ars inchizitorii, chiar în oraş la el,
Şi casa şi avutul,—ba încă şi bufonul.

Gucho (a sărit în sus—aparte)

Atunci îmi ieau de seamă; dau dracului şi tronul...
Mai bine intru 'n slujbă la un inchizitor.
Să ard? De asta-mi arde! Nu-s coadă de topor!

Regele (privind aurul)

O mică 'nsângerare de jidovi—ci-că ei
Sunt zemisliţi de fire din aur.

Marchizul

Bieţi evrei!...

Regele

Zi: jidovii, marchize!

Marchizul

Da, jidovii, o Sire,
Ce'n Spania muncit-au cu amar, dar cu iubire,
Cer astă-zi ca să fie îngăduiţi vor numa
Să poată pentru muncă trăi ca pân'acuma.
Şi'n schimb plătesc cu aur.

Regele

Regina dac'o vrea:
Voiu face cum va crede de cuviinţă ea.

(La un semn al Regelui, un ofiţer al Palatului dispare, închinându-se)

Marchizul

Etern o să Te-adore acest sărman popor.

Regele

Vreau banii, numai banii şi nu iubirea lor,
De care-mi este scârbă.

Marchizul

Cu toate aceste, Rege, —
Asupra lor domnit-au străbunii Tăi în lege.
Iar de-i goneşti odată, zadarnic o să ceri
Regatului, putere de muncă şi averi

Regele (poruncitor)

Nu-mi tot vorbi de jidovi! Mi-e gândul la o fată.
De când în mânăstire o ţin încătuşată,
N'am somn şi n'am odihnă—de Roza'mi este dor;
Sunt arşiţa 'nsetată de apa din izvor.
Dar ce e cu Don Sancho? E, dup'atâta vreme,
Călugărit în fine?

Marchizul

Nu încă

Regele

Nu se teme
Că-l spânzurăm? Don Sancho va îmbrăca o rasă,
Iar eu voiu stăpâni-o, pe Roza cea frumoasă!

Marchizul

Edictul nou—se vede că nu-l cunoaşteţi, Sire!

Regele

Ce zice el?

Marehizul

Ori-cine pătrunde 'n mânăstire
Şi atinge se de dreptul sau de puterea ei,
Bandit şi făr'de lege i, pângăritor de zei..

Regele (privind fix pe marchiz)

Sunt rege, cred, ori unde—şi clipa e aproape
Când draga mea Infantă din mâni n'o să-mi mai scape
Sunt, poate, şovăelnic, dar nu mă las...

Marchizul

Iea seama!

Regele

Cunoşti, vre-o fiinţă ca să-mi insufle teama?

Marchizul

Cunosc pe Torquemada.

Regele

Sunt Rege! Un popor.
Se 'nchină spadei mele.

Marchizul

El mare 'nchizitor
Biserica 'ntrupează: decât puterea lui,
In Spania intreagă mai mare nimeni nu-i,
E paznicul cel ager de mânăstiri,—nimic

Nu-i scapă lui din câte fac oamenii şi zic;
Din jurul mânăstirii el nu se deslipeşte
Ca lupul crunt şi lacom ce turma o pândeşte.
N'ar fi înţelept din parte-ţi—şi nici n'ar fi cu cale—
Cu voia lui să măsuri puterile regale.

Regele

Ei bine, nu se poate să-l ispitesc?

Marchizul

Incearcă.

Regele

Un popă nu-s in stare a domoli?

Marchizul

Nu, par'că.

Regele

Pot mulţumi prea lesne dorinţele ori-cărui;
Mândria, cât de mare, în stare sunt s'o nărui.
Călugăr... Prin urmare femeile 'l prefac...

Marchizul

E prea bătrân.

Regele

Atuncea în purpură'l îmbrac:
Deşertăciune, slavă, onoruri şi măriri.

Marchizul

Ii stă mai bine slugă a sfintei mânăstiri.

Regele

Am bani.

Marchizul

O să vroiască a rămânea sărac

Regele (pe gânduri, încrucişând braţele)

Bătrân, lipsit de vițiı,—e greu să-i vin de hac.
E-a tot-puternicia în resemnare sumbră;
Cât mine e de tare şi-azvârle multă umbră
Pe tronul meu—tovarăş mereu nedeslipit
De Rege.

Marchizul

Şi ca dânsul mult mai presus

Regele

Cumplit!
Femee, slavă, bunuri—nimica nu e'n stare
Să sfarme o voință cum e a lui de tare,
Tot voiu găsi un mijloc..

Marchizul

La care Te gândeşti?

Regele

La unul care curmă voința. Nu ghiceşti?

Marchizul

Să fie oare?...

Regele

Sigur! Un mijloc legendar:
Şi Arbuez, bătrânul, pieri lângă altar.

Marchizul

Pe această cale, Sire, m'aşi teme să lucrez.
Biserica făcut-a un sfânt din Arburez.
Avere, slavă, moarte, cum vrei poţi să le'mparţi.
Să nu te 'ncumeţi însă biserica să 'ntarţi;
Obijduind o, încă te pui în slujba ei,
Iar ucigând pe preoţi, le dai puteri de zei.
Ei nu pier nici odată şi 'nvie din mormânt
Mai tari de cum fusese alt'dată pe pământ;
Au sânge ce nu seacă, au veşnicia 'n oase, —
In viaţă pot să cadă—dar, morţi, ei trag foloase.
Biserica s'o birui? Tot ea biruitoare
Va triumfa cu slavă, cunună şi cântare.
Ucide-i pân'la unul pe popi—te uită 'n sus
Şi vezi i sfinţi cu feţe senine de Isus—
Apoi le ceri iertare: O, sunt de admirat!
Regină fie, sclavă—tot ea a triumfat
Biserica eternă cu temelii de fier.
Striveşte-o cu piciorul, se 'nalţă mândră'n cer!

Regele (abătut)

Biserica e boala,—dar bolnavul eu sunt.
Aşa i.. ca şi mulţi alţii nu voi putea s'o 'nfrunt.
Răbdare!

Marchizul (aparte)

Bag de seamă, târziu, că am greşit.
Când vrei ceva să facă, e loc de sfătuit
Să facă dimpotrivă. De-l vrei la mează-zi,

Indeamnă-l să apuce la mează noapte—şi
Aşa voiu face-acuma, cât îmi mai cere sfat.

(tare)

Pe-acest sucit călugăr prea slobod l'ai lăsat.

Regele (pe gânduri)

Crezi dar că Torquemada....

Marchizul

El stăpâneşte ţara,
Puneai un vârf de deget, el azi înfige ghiara.
El ţine loc de rege şi-i moartă dulcea vreme
Când, fără şovăire şi fără a Te teme,
Puteai intra cu zgomot în orice mânăstire,
Să baţi, să tai, să spânzuri, precum Ţi-e voia, Sire,
De popi ai fi în stare să te atingi acuma?
Puterea lor e-oceanul, puterea Ta e spuma;
Al preotului istui, a lui e tot pământul,—
El e stăpânul nostru cu fapta şi cuvântul;
Din două, care ţine poporu 'nspăimântat:
Spânzurătoarea rece sau rugu 'nflăcărat?
O, torţa lui aleargă, aprinde 'n zbor şi seacă;
Culoarea mânăstirii palatele îmbracă
Biserica se 'ntinde şi creşte,—buruiană
Ce 'nveninează trupul din care suge hrană.
Când preotul se 'ncruntă, se 'nnchină, mici şi laşi.
Urmaşii cei bicisnici ai prinţilor trufaşi.
Călugărul acesta e preste tot stăpân
Cum trăsnetul aprinde căpiţele de fân,
Asemeni arde torţa-i şi nimiceşte 'n cale-i
Uşor, castele, case, lăsând pustiul jalei
In locul bogăţiei. Ca spinii, mulţi şi deşi,
Cresc peste tot în ţară călugării cei pleşi.
Când-va, sub don Ramiro şi donna Leonoră,

Fu Spania întreagă voioasă şi sonoră;
Cânta cântări de falã poporu 'nviorat,—
Azi totu-i mut, surâsul pe buze e'ngheţat.
Frumosul se ascunde; e groază şi e plâns—
Un doliu în toată ţara luminele a stâns.
Copaci câţi sunt în codri se fac spânzurători,
O să lipsească lemnul... Cei răi şi pâritori
Sunt oameni mari, cu suflet hain şi pătimaş.
Priveşti camva în stradă, la crimă eşti părtaş.
Pârăşte fiu pe tată şi tată pe copil.
Ca să nu pieri, pe uliţi strecoară-te tiptil,
N'atinge din greşală vr'o cruce: eşti pierdut!
Un semn, un gând, o vorbă—şi moartea te-a păscut.
Eşti bănuit de crimă, când juri pe Solomon,
Când pari a sta de vorbă în taină c'un demon;
Tai unghiile mânii,—te 'nchini descult, postind
In zile anumite; spionii de te prind
Că 'ntorni un mort în casă cu faţa la perete,
Că Sâmbăta ţi-e casa curată, fără pete;
Ai scos din grajd măgarul ori boul, de Crăciun;
Priveşti mai mult la ceruri când razele apun
Şi „Crezul“ decât alţii îl spui mai rareori—
Atâtea şi atâtea cuvinte ca să mori.
Il vezi, cum se înalţă înflăcăratul rug.
Cât sânge varsă popii, din trupul vostru îl sug:
Nu vei avea în urmă soldaţi pentru războiu.
O vorbă dac'ai spune şi n'ar mai fi la noi
Priveliştea cumplită a lacomului rug.
Dar ţara toat'o puse oficiul sfânt sub jug.
Şi Regele-i şi dânsul de nerecunoscut.
Chiar astăzi sub fereastra'Ţi, o! cum vor fi gemut,
In chinuri, o grămadă de trupuri; par'c'aud
Sunând râsul de fiară al preotului crud!
Ca s'o azvârle-n flacări au smuls femeea 'n patu-i;
In cele patru colţuri stau drepte patru statui,
Stau proorocii negri de piatră care 'nghit

Sutimile de oameni ce popii le trimit.
Colosurile aceste de carne 'nfierbântate
Vor spumega cu flacări enorme guri căscate,
Cândva—şi uriaşii de piatră pier, în scrum,
Şi vor vedea supuşii Măriei Tale cum
In jurul ăstor statui piereau, ca pe-un altar,
A Spaniei regate şi tronuri în zadar.
Şi 'n timp ce quemaderul aruncă 'n valuri foc,
Tu, Rege, şters ca umera, călăului faci loc.
Şi-or rămânea pe urmă statuile aceste
Popoarelor uimite să le păstreze veste,
Cum Spania 'ndurat-a ruşinea de-a jertfi
Calăilor nemernici o parte dintre fii.

Regele (se aşează, mâhnit)

Biserica o cere

Marchızul

Printr'însa noi pierim,
Şi tronul stă ca piatra pe-un jalnic ţintirim,
Căci pretutindeni groaza în suflete s'a 'ntins.

(Apropiindu-se de Rege)

Te zbaţi zadarnic, Rege: în laţul ei eşti prins.
E o pânză grea subt cerul senin al mândrei Spanii,
Reţea de umbră groasă ce-au împletit Satanii
Şi dedesubtul cării s'ascunde Dumnezeu.
O rază nu străbate prin norul gros şi greu,
Ci bezna copleşeşte şi gând şi ideal
Ca'n vremea de 'ntuneric şi sânge a lui Baal.
Cine 'ndrăzneşte încă a vrea şi a simţi?
De-a creşte nu e voie, pericol—de-a trăi.
In mijlocul reţelei un popă îşi alege
Icoana de păinjen şi-o muscă stă, drept Rege.

(Regele pleacă fruntea)

Gândim cu 'nfiorare şi spaimă—cum făcură
Din dogme, rugi, altare, biserică şi ură
Un laţ atât de tare,—că vulturul în el
S'a prins şi nu-i în stare a se mişca de fel,
Abia de mai încearcă un fâlfâit de aripă.
Biserica tronează şi ea nu las'o clipă
Voinţa 'n libertate—nici Regelui măcar.
Cu dragoste şi bine cerci a domni 'n zadar.
S'a dus măreaţa vreme a regilor străbuni
Ca trunchii 'n codru, falnici, mărinimoşi şi buni.
Azi, Rege, Ţi se fură de alături o femee
Şi blând, cu vocea slabă, Te rogi să Ţi o redee;
Un singur om, un popă e mare 'ntr'adevăr,
Nu i-ar atinge nimeni măcar un fir de păr.
Căci pentru dânsul Sire, poruncă nu-i, nici lege,
Stăpân a tot puternic, şi mai presus de Rege.
Se dă în lături sceptru! şi spada se fereşte
Când el în jur privirea şi întoarce vultureşte
Văzând ce este ţara, gândindu-se ce-a fost!..,

(Privind drept în faţa Regelui)

Istoria de mâne Ţi-oiu spune-o pe de rost;
Ea va vorbi de-un secol de glod şi josnicie
Care a văzut cum mândra şi marea monarhie
A Spaniei bogate căzu cu 'ncetul prada
Făţarnicei evlavii a unui Torquemada.

Regele (sculându-se)

Ba minţi! Iţi jur, marchize; eu Ferdinand sunt rege;
Nici papă, nici călugăr n'or îndrăzni să nege
Puterea-mi, nici să treacă preste porunca mea.
Ca tigrul o să mi apăr domnia şi de-ţi vrea
Dovezi—o să le număr pe capete tăiate.
Ţi-ordon să pleci în fruntea oştirii înarmate

Să 'nconjuri mânăstirea Asuncion—şi tot
Să tremure, înaintea vroinţei de despot,

(S'apropie de masă, ia o pană şi o foaie de pergament şi crie repede).

a ordin scris: „Aceasta vrea regele şi-i lege;
Marchizul tot ce face e poruncit de Rege".

(Semnează şi dă marchizului hârtia)

Iar dacă nu te ascultă vre-unul, pedepseşte!
Străfulgeră, aprinde, dărâmă şi turteşte;
Dă lovituri voinice, de acele cari ucid;
Un om să nu rămână, să nu laşi nici un zid.

(Gucho îşi îndoeşte luarea amint.)

Marchizul

Vre un călugăr dacă...

Regele

Zdrobeşte-l!

Marchizul

Vr'un profan?

Regele

Cătuşe! Ai oştire! Soldatul african
E bun, când vrei să dàremi un schit!

Marchizul (aparte)

Şi două chiar

(tare)

Asprimile aceste sunt minunate, dar
Nu-s prea grăbite?

Regele

Fă!

Marchizul

Răpită, se cuvine
Infanta să găsească un adăpost.

Regele

Prea bine.

Marchizul

Un loc?

Regele

Destul de tainic e parcul meu secret
Acolo-mi este lesne să vin oricând, încet,
Ne auzit de nimeni, de nimene văzut.
La Triana plec astăzi.

Marchizul

Pentru o zi

Regele

Plăcut
Şi dulce o să-mi pară să mă întorc la mine,
In parcul plin de taine

Marchizul

Dar cheia?

Regele

Iat'o, ţine

(Deschide un saltar şi scoate două chei. Una o dă marchizului)

Am două, bine ascunse. Aceasta ţi-o dau ţie

Gucho

(S'a târât în dosul Regelui, s'a strecurat nevăzut pe după o mobilă şi a redeschis saltarul cu cheiţe ascunse)

Şi a doua e la mine

(Reînchide saltarul, după ce a ascuns cheia în buzunar)

Regele

Atotputernicie
Popească, vrei să'nlături aci domnia mea ?
Stăpân—un Torquemada ? Nu încă...Vom vedea !

Un uşier (de afară, anunţă)

Măria sa Regina

(Regina intră în jais negru, cu coroana regală pe cap. Face o profundă reverenţă Regelui care salută profund, fără a-şi scoate pălăria. Regina se aşează pe una din fotoliile ce stau la extremitatea mesei, apoi rămâne nemişcată, ca şi cum n'ar vedea şi n'ar auzi nimic.
Regele şi Regina au cartea de rugăciuni la cingătoare).

Regele (încet, către marchiz)

Grăbeşte-te, zăbava
Ne 'ntârzie izbânda

(Intră ducele de Alava şi se 'ndreaptă spre Rege)

A, ducele de-Alava !

Ducele

Trimişi ai ovreimei—cea izgonită, Sire—
Doresc să vă aducă prinoase de iubire,
Ingenunchind în faţa puternicului tron.

Regele

Să vie.

(încet, către marchiz)

Te grăbeşte drept la Asuncion

Marchizul

La Sfânt-Anton pe urmă. Dar dacă 'nquizitorul...?

Regele

Străpunge-l ! ca să simtă, el, vierme, târâtorul,
C'a vrut să stea 'mpotriva monarhului-dragon.

(Face marchizului un semn poruncitor. Marchizul salută şi iese. Regele se aşează pe fotoliul din faţa Reginei. Intră Evreii).

SCENA VI

Regele, Regina Evreii.

(Prin uşa din fund, larg deschisă, intră o mulţime ajurită şi grămădită între două şiruri de soldaţi. Sunt trimişii Evreilor, bărbaţi, femei, copii, toţi acoperiţi de cenuşă şi îmbrăcaţi în zdrenţe, desculţi, cu funii de gât, unii schiodiţi de tortură, infirmi şi ologi cari se târăsc în cârji sau în brânci; alţii, având ochii scoşi, sunt purtaţi de către copii. In frunte este marele rabin Moise-ben-Habib... Cu toţii au cârpa galbenă pe hainele lor peticite.
La oare-care depărtare de masă. Rabinul se opreşte şi cade în genunchi. Îndărătul lui îngenunchiază toţi. Bătrânii se bat cu fruntea de pământ.
Nici Regele, nici Regina nu se uită la dânşii ; ei au privirea vagă şi fixă deasupra acelor capete).

Moise-ben-Habib (în genunchi)

O rege, o regină, stăpâni pe Aragon
Şi Spania întreagă ! Indurători stăpâni,
Supuşii voştri, sclavii încătuşaţi de mâni,

De gât și de picioare, ne-așternem la pământ
Și implorăm cu lacrimi, de milă, un cuvânt!
Din noi vor fi o sută în flacări azvârliți,
Ceilalți, femei și gârbovi, din țeară izgoniți.
Subt ochiul Celui care cunoaște totu'u lume
Rostim al nostru gemăt de jale fără nume.
Stăpâni! Osânda voastră ne-amenință cumplit;
De groază și rușine în gropi au tresărit
Cadavrele uitate ale marilor străbuni.
O, vă 'ndurați de oameni supuși și blânzi și buni!
Trăim stingheri, ni-e trupul încovoiat și strâns,
Colibele ni-s pline de jale și de plâns.
Curată-i legea noastră ca gândul de copil—
Nu râde, nici nu cântă evreul cel umil.
Plătim amare biruri—oricât de grele ni-s,
Ne-i trupul frânt în două—și traiul ni-i ucis.
Au nu vă 'nduioșează cât ne loviți, săracii?
Doar pentru noi n'or crește nici grâul, nici copacii;
Stă laptele să piară din sânul sterp de mamă.
Când fiarele în codru s'alintă fără teamă,
Când pasărea-și clădește cuibarul pentru pui,
Când firea cântă imnuri de viață—voie nu-i
Și pentru pruucul nostru și bolnava femee
Prin beciuri, jos, prin ocne, nesupărați să stee,
Aproape de pământul în care dorm de veci
Părinții—robi ai muncei—în gropile lor reci?
Ce jalnic e ca omul făr'adăpost s'alerge!
Lăsați-ne odihna și bine le va merge
Și târgurilor voastre și câmpului, iar noi
Vom sta, blajini și pașnici, alăturea de voi,
Ca oameni plini de frică ce n'au nimic mai bun,
Decât să curme odată cu veșnicul surgun!
Ne-am strâns, pumn de cenușe,—de ce ne risipiți?
Iar codrul cel de pâne de ce ni-l otrăviți?

(arătând aurul pe masă)

Aci ne sunt și banii—fiți buni a ni-i lua,
In schimb de dușmănie și omor a ne cruța.
In loc de îngeri negri ai morței și ruinei,
Fiți îngeri albi, fiți solii ertărei și luminei.
Veți nimici osânda, vă conjurăm pe zei
Și pe strămosii voștri, măreți ca niște lei,
Pe scumpele morminte de regi și de regine
Ce dorm în aureola măririlor senine;
Iar inima, speranța, o mari stăpâni temuți!
Noi tremurând ne o'ncredem în albele mânuți
A dulcei, inocentei—infanta voastră Jeana.
Luați-ne avutul și ne-asvârliți pomana...

(Moment de tăcere. Imobilitate absolută a lui Fernand și a Isabelei. Nici regele nici Regina nu ridică ochii. Ducele de Alava, care stă înaintea mesei cu spada goală în sus' atinge cu latul spadei umărul marelui rabin. Acesta se scoală și atât el cât și toți Evreii ies cu capul plecat, pășind îndărăt. Soldații închid șirul și-l împing. Ușile rămân deschise pe urma lor. Regele face un semn ducelui de Alava, care s'apropie).

Regele (către ducele de Alava)

Regina și cu mine vom chibzui 'n ascuns.
La multe cereri grele având a da răspuns.
Inchideți pretutindeni. Nici prinț chiar dac'ar fi
Nu intră; iar vre-unui cumva de-o îndrăzni
Ai ordin dela mine și tidva să-i retezi.

SCENA VII

Regele, Regina.

(Se privesc fix și fără a spune un cuvânt. Tăcere și așteptare. la fine Regina apleacă pleoapele și privește aurul de pe masă).

Regele

Treizeci de mii de scude!

Regina

Treizeci de mii, dar vezi,
Sunt sluţi, păgâni şi, noaptea, privesc mereu la astre.

Regele

Treizeci de mii—în aur, fac şase sute'n piastre;
Sequini fac milioane.

Regina

Intr'adevăr mulţi bani.

Regele

Şi dacă îi asameni cu banii africani,
Cu dânşii, Isabelă, se umple un vapor.

Regina

Şi spusa ta mă mişcă şi dărnicia lor;
Dar jidovii-s fiinţe scârboase şi bizare:
Copii morţi la dânşii se frig la lumânare.

Regele

Mai ştii!

Regina

Ziceai, cu banii...

Regele

Incarci vaporul plin.

Regina

Mi-e teamă,—par'că tremur...Aşi vrea să mă închin

(Iea cartea de rugăciuni; moment de tăcere; Regele face să sune grămada de aur).

Regele (cu vocea înceată)

Da, aurul acesta, de-ar fi al nostru—noi
Cu Boabdil fudulul putem purta războiu.
Aşi înarma oştirea şi mi-aşi ascute spada,
O perlă în diademă mi-aşi cuceri,—Grenada.

Regina (a terminat rugăcinnea)

Ştii ce? Luăm si banii şi totuşi izgonim
Pe jidovi,—doar în ţară nu-i chip să-i suferim.

(Regele ridică ochii, Regina insistă)

Crezi tu că s'ar putea?

Regele

Socot că-i cu putinţă,
Dar vorba-mi altă dată n'ar mai găsi credinţă,

Regina (privind banii)

Trei zeci de mii de scude! Eu Regele să fiu,
Mai mult aşi cere încă.

Regele

Vom face-o mai tîrziu.
Aşi smulge iar Grenada scîrboasei Semi-lune;
Aşi suferi pe jidovi în ţară, dar aşi pune
Din Spania s'alunge, în schimb, poporul maur,

Regina

Să subjugăm simţirea viţelului de aur!

Regele

Oprim dar banii ?...

Regina

Sigur...

Regele
(scrie, privind pe furiş la Regină)

Se nimiceşte'n dată
Edictul de prigoane şi oarda blestemată
De jidovi rămîne-va; citi sunt prin închisori
Sunt liberi iar să steie aci locuitori,
Sunt liberi să se'ntoarcă la rude şi părinţi.

(Regele semnează şi împinge hârtia către Regină, dându-i pana. In momentul când Regina vrea să o semneze, marea uşă se dă înlături cu sgomot. Regele şi Regina se întorc stupefiaţi. Apare în prag, în capul scărilor, Torquemada, în rasă de dominican, cu un crucifix de fier în mână).

SCENA VIII

Regele, Regina, Turquemada.

Torquemada (nu se uită nici la rege nici la regină; are ochiul fixat pe crucifix)

A fost vîndut de Iuda cu trei zeci de arginţi.
Un Rege şi-o Regină a-l vinde-s ispitiţi
Cu trei zeci mii de scude.

Regina

O, cer!

Torquemada (azvîrlind crucifixul pe grămada de bani)

Jidani, priviţi
La banii, voştri!

Regina

Tată!

Torquemada

Jidani, fu scris de sus:
Fernand şi Isabela să-l vîndă pe Isus.

Regina

Părinte!

Torquemada (privindu-i drept în faţă)

Eu blestemul vi-l dau la amândoi.

Regina

O, iartă-ne!

Torquemada (către Regină)

Regină, stai în genunchi şi apoi...
Ingenunchează, Rege!
(ridică iar crucifixul peste capetele lor)
Pin'la pămînt cu fruntea! Rugaţi-vă fierbinte!

Regina (se prosterne)

O iartă!

Torquemada

Ba, vă blèstem!

Regina

Ci iartă-ne, Părinte!

Torquemada

Grozavă îndrăzneală! O, Antecrist domneşte!
Se reintorc ovreii —Pe rug se potoleşte
Divinul foc, sublimul, de pace dătător,
Căci regii sunt mişelnici şi aşa-i voinţa lor.
Azi îndrăzneşte sceptrul să-şi bată joc de cruce!
Un prinţ bandit îşi ride de sfinţi ca de năluce.
E timp să vi se spuie tot adevărul: Regii
Sunt numai slujitorii şi'nchinătorii legii
Bisericeşti,—şi Papa, el singur, stă mai sus.
Cind v'odihniţi în paturi, la masă cind v'aţi pus,
Suntem în dreptul nostru şi liberi de a intra
In locuinţa voastră şi-a vă supraveghia.
Căci totdeauna Regii, zei faşi, supuşi greşelii,
Păcătuesc. A voastră e legea îndoelii,
Cind legea noastră-i numai dreptate şi lumină.
Noi doară suntem griul,—netrebnica neghină
Din rindurile voastre vom secera cumplit.
Aveţi puterea'n mână, dar noi, necontenit,
Pindim şi paşii voştri şi faptele: mulţi cad
De-ai voştri şi-i trimitem să sufere in iad
Blestemul şi osânda—să tremure, gemind
Alăturea 'ngheenă cu păcătoşi de rind.
A, vă'ngroziţi!

Regina

Ertare!

Regele (sculîndu-se)

Stăpîne 'nquizitor,
Regina şi cu mine vom şti in viitor

Să îndreptăm tot răul ce-am vrut a săvirşi;
Vom izgoni pe jidovi chiar astăzi încă, şi
Dau voie cite ruguri vroeşti, s'aprinzi pe loc.

Torquemada

Au ţi-am cerut eu voie?

(Scoboară cele trei scări, merge către galeria din fund şi ridică perdeaua cu putere).

Priviţi, ce straşnic foc!

(Se lasă noaptea. Prin galeria din fund, larg deschisă, se vede, în amurg, piaţa Tabladei, plină de lume. In centrul pieţei Quemadero, un munte de flăcări, plin de ruguri, de stîlpi şi de supliciaţi în sanbenito, întrezăriţi prin fum. Vase de păcură şi petrol aprins, legate de stâlpi, se golesc aprinzând capetele osîndiţilor. Femei, despuiate prin foc, ard încătuşate de drugi de fer. Se aud ţipete. In cele patru unghiuri sunt cele patru statui uriaşe, zise cei patru evanghelişti, roşii ca jeratecul. Au găuri şi crăpături pe unde se întrevăd capete disperate şi braţe agitate. Enormă privelişte de supliciu şi incendiu.
Regele şi Regina privesc înlemniţi; Torquemada nu se mai satură, privind spre Quemadero).

O glorie, o cîntec, o mîndră veselie!
Grozava bunătate superbă reinvie!
Eterna dezrobire! Toţi fraţi întru Hristos!
Cind sus s'aprinde rugul, se stinge iadul jos.
Slăvit fii tu, prin care un suflet se ridică,
Tu, sfinte rug, te 'nalţă, văzduhul larg despică,
Tu simbol plin de glorii ce-acum şi'n alte dăţi
Spre paradisul tainic cărarea ne arăţi!
Tu, arzătoare milă, divină sărutare,
Supremă mîngăiere a vieţelor amare,
Autodafé! lumină, ertare, viaţă, foc,—
Sublimă întrupare în chip de prooroc!
Măreaţă e plecarea fiinţelor curate
Din lumea cea urîtă şi plină de păcate!
Păgini, jidani, nemernici, voi, mieluşeii mei,—

O clipă de durere când vi se cere ce-i,
In schimb cînd vi se dete atîta fericire?
Scăpat e păcătosul de chin, de urgisire.
In fund adânc de ceruri amorul se trezește,
Triumful lui de-apururi—acum sărbătorește.
Extraz sublim! Norocul de-a merge drept în raiu

(strigăte în flăcări)

O gemi, Satan, de jale—căci tu încătușai
Fiinţele aceste subt àripa ta subră

(privește cerul)

Tămăduit-am rana ce picura în umbră.
Pustiu stà paradisul. Și cerul suferea
De-o rană 'nsingerată—infernul și pe ea
Balsamul—focul sacru al dragostei am pus.
Era tot vechea rană ce ți-au făcut, Isus,
Lovindu-te—ovreii—cu lancea otrăvită!
Azi rana e închisă, durerea potolită,
Infernul nu mai este și totul merge bine.

(privește spre Quemadero)

Briliante de jăratec, o pietre, o rubine!
Ci ardeţi, stîlpi de flăcări! O, fumegaţi, cărbuni!
Să lumineze rugul! Inalță-se cununi
Strălucitoare'n aier și schimbe-se în stele.
Aci ard multe trupuri, dar sufletele, ele
Se duc purificate prin chinuri și dureri.
Priveliște duioasă! frumoase scînteieri!
Ce zici, Satan, dușmane?

(se întoarce către cei în supliciu)

O, scumpii mei, ce mirșav ați fi pierit aici,
De n'așì sta eu de pază cu al flacărilor biciu.
Mă blestemaţi, cînd gemeţi o clipă trecătoare,
Dar slavă-mi veţi aduce și rugi mulțumitoare,
Cînd veţi intra prin mine în sferele cerești.
De v'am atins, lovit-am cu grații îngerești,
Albi serafimi stau gata și brațele au deschis

Să smulgă trupul vostru din groaznicul abis.
Iar urletele voastre ce blestemă acuma,
Vor fi înlocuite cu cântecul și gluma.
Cît m'a durut în cuget c'ați îndurat tortura,
Că fierul roș vă arse și ochii și făptura,
Dar ați scăpat! Degrabă urcați-vă în raiu!

(se pleacă și pare că privește sub pământ)

Și tu, Satan, zadarnic aici la pîndă stai!

(se îndreaptă)

De Dumnezeu el însuși suntem ajutorați
Să mîntuim pe oameni—plecați, plecați, plecați!
Prin valuri de lumină, prin flăcări aripate,
Prin fumul dus de vînturi în spațiuri depărtate
Trec spirite ieșite din corpurile moarte.
De-acum în lume nimeni nu are să mai poarte
Povara veche a crimei—păcatul și greșala.
Căci viţiul ce se naște din monstru—îndoiala,
Trăia în ori ce suflet și'ntuneca lumina.
Luptau, Satan și Inger și semănau ruina;
Acum domnește pacea și vremea de noroc:
Păcatul, crima, viţiul sunt ispășite 'n foc.
Dragonii morți în țărnă,—porumbii sboară 'n sus;
Se 'nseninează lumea de gîndul lui Isus.
Fiinţe ticăloase ce-ați fi umplut infernul,
Porniţi plutind în raze, porniţi către Eternul;
Slăviţi-mă! Prin mine de iad ați fost scăpate,
Din lanțul de sclăvie v'am pus în libertate!

(cortina)

ACTUL IV

(Noaptea. O terasă a parcului secret, zis **Huerto del Rey**, la Sevila. Terasa e largă. Comunică la dreapta şi la stânga cu alei de arbori. In fund e tăiată brusc de o scară ale cărei trepte nu se văd şi cari duc din fundurile grădinei la această terasă. Scara ocupă toată lungimea terasei. Cei ce ajung prin această scară, apar mai întâiu cu partea de sus a corpului, apoi se măresc—pînă stau cu totul pe terasă. Aici se află o bancă de marmoră.

Josul grădinei se pierde în obscuritatea dindărătul tăeturei terasei. In fund—peisagiu de munţi. Singurătate. Luna se ridică în mijlocul actului).

SCENA I

Torquemada, Gucho.

(Gucho aduce pe Torquemada prin aleia din dreapta. Cu o mînă Gucho strînge păpuşele la piept, cu cealaltă prezintă o cheie lui Torquemada).

Gucho

Vă veţi aduce aminte, Stăpîne 'nnalt, că eu
V'am dat această cheie chiar din imboldul meu ;—
Sunt Gucho, sunt bufonul vîndut Măriei Sale.
E-o crimă plănuită ? S'a pus vr'un rău la cale ?
Nu vreau să ştiu ; cred însă că, totuşi, e mai bine
Să fiţi aici prea sfinte. Lucrez cum se cuvine,
Cînd este'n joc—credinţa. E vorba de-o fiinţă,
Pe care fiorosul monarc o ameninţă—

Şi-o ştie logodită ; cu Regele e văr
Logodnicul,—acesta-i curatul adevăr.
Eu sunt bufon la Curte, un biet, un caraghios !

(aparte)

Nu e frumoasă pira,—dar para e mai rea,
Iar moartea 'n flăcări este nemernică şi grea.
De-i vorba de serviciĭ, le aduc celui mai tare.
Acest bătrîn cucernic mai sus e şi mai mare
Decît monarcul nostru—şi dacă nu-i frumos
Ce fac, destul că poate să-mi fie de folos.

Torquemada (privind cheia ; aparte)

De-abia ertat, porneşte din nou pe-acelaşi drum
De rele şi păcate.

(Gucho, din fundul terasei priveşte în obscuritatea grădinei)

Gucho

Imi pare că acum
Zăresc un grup, departe ; sunt trei,—de unde trei ?

Torquemada (aparte, privind grădina)

Grădina cea secretă ! (iese cu paşii înnăbuşiţi spre aleia din stânga)

Gucho (aparte, uitându-se către scară)

Prea mult m'ocup de ei,
S'o iau la sănătoasa.

(Iese pe unde a intrat. Se vede urcînd pe scară, marchizul de Fuentel, apoi don Sanco şi Roza, în haine de novici, ca şi în actul I. Marchizul îi introduce, ţinînd un deget pe buze, privind cu pază împrejur).

SCENA II

Marchizul de Fuentel, Don Sancho, Donna Roza.

In haine de novici,
Ați fi 'n pericol, ziua, de v'ar găsi aici.
Dar e pustiu și, noaptea, nu-i nimeni pe aproape.
Din ghiarele robiei vrea soarta să vă scape;
Ci fuge vremea scurtă, nu-i timp de vorbe acum.
Vă caut cai și haine,—apoi pornim la drum.
(privind aleele solitare ale parcului)
Fiți liniștiți, căci poarta e bine zăvorită:
Doar Regele să intre—dar a plecat.
Iubită
Și prinț iubit—credință puteți avea in mine,
Invins-am grele piedici, pin'ce, dintre ruine,
Am smuls, ca prin minune, a voastre tinereți
Ce-au indurat durerea a mii și mii de vieți.
Scăpați din mînăstire—e 'ntăiul pas, apoi
Voiu pune Pirineii intre tiran și voi.
Tot greul e de-aface un pas peste hotară.
Inchizitorul ține in lanț intreaga țară—
A Regelui cădere pe dînsul il ridică.
De Torquemada insă, de-odată, n'avem frică.
Dar Regele se poate intoarce dimineața,—
Pentru nimic in lume n'aș vrea să-mi vadă fața.
Cine'ar avea 'ndrăzneala să ne ascundă? Doară
Vr'un preot: popii singuri mai au putere 'n țară,
Dar sunt in totdeauna vicleni și adese-ori
Pe-arginți un preot vinde pe binefăcători.
Ori-cum, mă duc să caut un adăpost,—mai stați.
Ai mei sunteți și-n viață! Fiți binecuvîntați!

Don Sancho

Ocrotitor al nostru și sol de mintuire,
Cum să-ți plătim acestea?

Marchizul

Trăind in fericire!
(iese prin partea pe unde a eșit Gucho)

SCENA III

Don Sancho, Donna Roza

Don Sancho

Simțesc fiori. Sunt vesel. Tu eși aici și-i bine,
Dar cîtă grijă incă! Cum tremur pentru tine!

Donna Roza

O să ne-ajute Cerul, căci el ne impreună.
Cit te iubesc! (il privește cu beție)
(se aruncă unul in brațele altuia, cu extraz)

Don Sancho (privind in sus)

Din bolta cu stele și cu lună
O să coboare poate cu lin, cu tainic sbor,
Un duh trimis din ceruri cu gînd ocrotitor.
Au nu-i in cer un inger—și ingerii n'au scut?

Donna Roza

Avem un bun prieten,—pe-acel necunoscut.

Don Sancho

Și lui par'că-i e frică,—pericolul e greu!
(Apare Torquemada; e in intunecimea arborilor și a auzit cuvintele din urmă. Ascultă și privește. El vede in penumbră pe Don Sancho și Donna Roza cu un fel de mirare crescîndă. Nu-l văd nici Sancho nici Roza).
(Don Sancho iea mîna Rozei și ridică ochii spre cer)
Nu 'ntinde nimeni mîna spre noi, orfanii?

Torquemada

Eu!

(Amîndoi se intorc, stupefiaţi)

SCENA IV

Don Sancho, Donna Roza, Turquemada.

Torquemada

Eu vă cunosc.

Donna Roza

Bătrînul!

Torquemada

Sunt eu, cel osîndit
De minţi nelegiuite. O, voi m'aţi mîntuit
De moarte altă dată—copii nevinovaţi!
Acum, la rîndul vostru, în ajutor chemaţi;
Eu nu mai sunt în groapă—azi e'n puterea mea
De-asupra voastră moartea s'o pot înlătura.

Don Sancho (către Roza)

Bătrînul cel din groapă!

Torquemada

Eu!

După 'mbrăcăminte,
Îmi pare c'aţi fi, ambii, sacraţi Fecioarei Sfinte;
Sunteţi ca şi atuncea la vorbă şi la port.
Eram în viaţă, însă pe jumătate mort.

De sus, ca nişte îngeri v'aţi, arătat atunci,
Şi m'aţi scăpat de moarte. Cereştilor porunci
Urmez—vrînd să pun capăt nevoiei voastre acum.
Cătaţi un sprijin,—iată că eu vă ies în drum!
Trecînd v'aud; se pare c'aţi fi primejduiţi.
Sunteţi închişi? sau alta de ce vă tînguiţi?
Spre a-mi face datoria ursita mă trimise
Şi o sfântă inspirare în drumul meu deschise.
Prăpastia de umbră în care vă 'ntîlnesc.
Aşa-i, de sigur, voia Părintelui ceresc.
Eram adînc în groapă; pieream fără de voi—
Iar astă-zi, cînd sunt liber, voi gemeţi amîndoi.
Cum aţi ajuns aice? Ce duh m'a 'nştiinţat?
Atunci fu o 'ntâmplare; azi—vin neaşteptat.
Aţi fost o fericire,—eu vin ca o minune,
Vă ştie Cerul vrednici de el, prin fapte bune.

Don Sancho

El este!

Torquemada

De acuma de nimeni n'aveţi teamă,
Vă fac ori-ce pericol de nebăgat în seamă.

Donna Roza

Sunteţi pe lîngă Rege?

Torquemada

Mă iartă, sunt mai sus.

Don Sancho

Ce, dar?

Torquemada

Nimic prin mine, dar totul prin Isus.

Don Sancho

Pe nume cum vă zice?

Torquemada

Mă cheamă mintuirea.
Eu sunt acel ce vede, cu jale grea, peirea
Pămintului prin viţiu; privirea mea măsoară
Adincul fără margini al răului ce-omoară;
Văd focul ce-ameninţă şi mă grăbesc a-l stinge.
...Dar voi din care locuri sunteţi şi din ce singe?

Don Sancho

Don Sancho şi infante de Burgos

Donna Roza

Iară eu
Infanta Donna Roza d'Orthez.
(arătind pe Sancho)
E-alesul meu!

Torquemada

Eraţi de bună voie, socot, în mînăstire.
Oare a-ţi plecat de-acolo cu bună învoire?

Don Sancho

Am fost ţinuţi cu sila in mînăstire şi
Cu mare greutate eri am putut fugi.

Torquemada

Pedeapsa n'ar fi mare; cit despre Rege, el
Plăti-va, fiţi prea siguri, mai scump şi intr'altfel.

Nu poate mînăstirea sluji drept închisoare—
Şi nimeni n'o iubeşte in silă şi-apăsare.
Plecaţi, unde vă mină dorinţa cea fierbinte
Ce mai vroiţi acuma?

Don Sancho

Să ne cununi, Părinte.

Torquemada

Da, vă cunun eu însu-mi.

Donna Roza

Ce mare-i fericirea?
Vrea să îngenuncheze; Torquemada, cu un gest, o opreşte

Torquemada

Ce-i raiul, după moarte,—e pentru vii—iubirea.
Eu port intr'a mea mină şi noapte şi senin—
Şi torţa cea cumplită şi ramul de măslin.
Iubiţi-vă!

Don Sancho

E dulce cuvintul ce rosteşti.
Cind eşti cu noi, n'am teamă de urile regeşti.
O înger bun şi tainic cerească arătare;
Nespus de blind la cuget, nemărginit de tare!

Donna Roza

Ori-cine ar fi, episcop, călugăr,—mulţumesc
Şi slavă spun acelui minut dumnezeesc,
Cind am avut norocul să auzim de-aproape
Ecoul vocei sfinte din fundul unei groape.

Don Sancho

Ca eri, erà'n Aprilie; bătea un blind zefir.
Eu mă'ntindeam, şăgalnic, la flori de trandafiri—
Şi ea, trecindu-şi vremea, prindea la fluturaşi;
Eram voioşi, sălbateci, ca niște copilaşi—
Şi ne şopteam cuvinte sfiioase de iubire.
De-odat'aud un ţipăt pe lingă minăstire.
Părea că sub o piatră gemea, în agonie,
Un glas...

Donna Roza

Şi-atunci strigat-ai; un om poate să fie.
Hai, vino! Insă piatra era nespus de grea.

Don Sancho

Alături, stà o cruce de fier...

Donna Roza

Pe-aceea, da,
Am smuls-o.

(Torquemada face o mişcare de spaimă)

Don Sancho

Am smuncit o din loc şi am putut
Cu ea să 'nlătur piatra. Şi atunci ai apărut,
Om viu din fundul groapei. Ce stranie 'nviere!

Torquemada (aparte)

Au făptuit o crimă!

Don Sancho

Muncind din răsputere
Şi eu şi ea, deschis-am mormintul celui viu.

Torquemada (aparte)

Au smuls din ţărnă crucea! Ce fac cu ei? Vai, ştiu!
De-ar fi măcar un mijloc de-ai mintui de foc..
Pămintul ii inghite, copii fără noroc!
Fugeau pe intuneric, temindu-se de rege—
Şi-or ispăşi in flăcări o neagră făr-de-lege!

(către Don Sancho şi Donna Roza

Ţineţi voi minte bine? Era o cruce chiar?

Don Sancho

Nu 'ncape indoială. Stătea infiptă, dar
Am smuls-o dintre ierburi cu miinile-amindouă.

Torquemada (aparte)

Nenorociţi! O cruce aţi pingărit, vai vouă!
Vroiam să-i scap—tot moartea va fi scăparea lor

(le face un semn de adio)

Mă 'ntorc curind.

Don Sancho

Stăm singuri, ca păserile 'n zbor,
N'avem aici pe nimeni şi n'avem ce ne face,
De nu ne scapi.

Torquemada

Vă mintuiu de-apururi, fiţi pe pace!

(iese prin fund—cu încetul se afundă şi dispare în josul scării.

SCENA V

Don Sancho, Donna Roza

Donna Roza

Să 'ngenunchem; acuma trecut-a ceasul greu.
Ne vine mintuirea chiar de la Dumnezeu.
Cine-ar fi zis că omul scăpat atunci de noi,
O să ne cruțe astăzi de moarte pe-amîndoi?
Incep să sper.

Don Sancho

Da, speră! mă simt puțin nebun,
De multă bucurie...

(o atrage către dînsul)

O, lasă-mă să pun
Pe umărul tău fruntea subt care au bătut
Atîtea griji de moarte în jalnicul trecut.

Donna Roza

Ne ocrotește mîna lui Dumnezeu.

Don Sancho

Ci spune,
Auzi duioase glasuri? Ce dulce știu să sune
Pe coardele naturei! Fermecătoare liră!

(I-arată parcul și arborii groși)

Donna Roza

Aici doi tineri liberi, îndrăgostiți, respiră
Și-și spun dintr'o privire, de-odată 'ntreg trecutul.
Li se ivește 'n minte sfirșitul și 'nceputul.
Ce-au îndurat în viață, ce-au vrut și ce-au simțit:

Și nopțile de lacrimi și dorul împlinit —
Și dragostea divină și relele-omenești.
Azi, cînd rostesc: „Don Sancho, te ador și mă iubești!"
In vorbele aceste puține e o viață.
Atîtea nopți de jale iar mi s'arată 'n față.
De o parte eu, răpită, închisă 'n mînăstire —
Și tu de altă parte. Lăsați în părăsire
Pe mîna unui rege, călău nesățios,
Ursita îndurătoare din ghiara lui ne-a scos.

(Un vag clar-de-lună se îmbină cu perspectivele obscure ale orizontului).

Don Sancho

Și eu cîte'ndurat-am! N'a fost cruțat de soartă
Nimic din toată viața-mi. Dar nu-i speranța moartă
Și-atîta doar ne'ncîntă, să știm c'om fi 'n curînd
Uniți pentru vecie. Mă 'ncred în bunul gînd
Al preotului care ne datorește viața.
Privește, ce frumos e! Sosește dimineața,
Și luminează piscuri de dealuri albăstrii,
Iar apele și codrii răsună de armonii,
In toată frumusețea fermecătoare a firii
E imnul bunătății, credinței și iubirii.
Increde-te în soartă! ne va zîmbi și nouă.
Un crin este durerea; sperența este rouă.
Durerea se deschide și lăcrimînd duios,
Speranță varsă 'n inimi, cînd picură în jos.
Nu vezi ce gingășie, ce cînt e'n jurul tău?
Răsar ființe care ne apără de rău;
Iți sunt și eu aproape, eu și iubirea mea:
Al cerului albastru ne 'ndeamnă a spera.

Donna Roza

Da, simt. Necunoscutul ne vine'n ajutor
Scăparea e'n speranță.

Don Sancho

Și viața în amor,

Donna Roza

Ce-aveam de gînd a ți spune? Ce lesne uit... A, da :
„Mi-ești drag!“

Don Sancho

Atuncea vino (ea s'apropie)

...Aproape, iat'așa!

(Se string, lăsîndu-se pe bancă. Donna Roza e în brațele lui Don Sancho).

Donna Roza (contemplîndu-l)

O Sancho! Al meu Rege! Ce bun, ce mîndru ești!

Don Sancho

Vom fi în scurtă vreme uniți; cînd tu dor ști,
Iubita mea—și Cerul ți-ascultă dorul sfînt.
Pricepi tu măreția acestul drag cuvînt,
Unire, de apururi? Eu soț și tu soție!
O nopți de mînăstire, cu lacrimi și trezie!
Să fiu al ei... Se'ntoarce tot ce credeam pierdut...
Să fii-a mea, tot timpul, să știu că te-am ținut
Și zi și noapte'n brațe, șoptindu-ți cu iubire;
Să fie-a mea comoară de vis și mulțumire,
A mea zîmbirea caldă și 'mbrățișarea ta —
Un raiu să-mi fie traiul și—poate... Nu? Ba da!
Se poate să răsară al dragostelor rod —
Nu te 'nroși, o scumpo!—un mic, obraznic plod
Să ți s'alinte 'n brațe și să-l adori, cînd cheamă
Cu glasul lui de înger, mieros de dulce: „mamă!“

Donna Roza

(cu adorațiune)

Și ție, cînd în brațe cu drag o să-l săruți,
O să-ți grăiască: „tată!“

(In timpul extazului lor, în fund, îndărătul și dedesuptul scării, tăiate, apare baniera neagră. Ea se urcă încet. Acum se zărește întreagă. In centrul ei se află un cap de mort și două oase în formă de cruce, albe, pe un fond negru. Crește, apropiindu-se. Don Sancho și Donna Roza se 'ntorc înmărmuriți.
Baniera se urcă necontenit. Apare rassa purtătorului de steag; la dreapta și la stînga, măștile celor două șiruri de penitenți albi și negri).

Don Sancho

O cer! Suntem pierduți!

FINE